

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre", i Heiberg, Johanne Luise: *Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 417. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr08val-shoot-idm140470727265264/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre

- 14, *L. 12. mit Portrait i Thorvaldsens Museum* : Sml. Note til II, 31, 29.
- *L. 15. den nye Kamp mellem Dorph og Christensen* : Fhv. Rektor N. V. Dorph tilbød sig selv til Direkterposten uden at forlange Gage. ¹⁵/₁₈ 1856 blev han konsuleret med H. Christensen som Kommissiteret, men Forholdet mellem dem blev snart meget dårligt. Sml. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—59, 214—40. Alene paa Grund af sin høje Alder egnede Dorph sig ikke til Stillingen, og da han var en godtroende Mand, blev han en Bold for Personalets modstridende Interesser. Sml. Note til III, 23, 3; 24, 36. — *L. 19. jeg saae for første Gang Prag* : Oplysningen er ukorrekt, idet Fru Heiberg allerede i 1854 havde været i Prag (se Note til II, 302, 33 og Heib. Hjem. 138 f.). — *L. 23. Hrodschin* : Prags Kapitulum, en prægtig beliggende Borg, bygget 1333 af d. sen. Kejser Karl IV, senere restaureret og fuldendt under Maria Theresias Regering.
- 15, *L. 21. Tschelernes Kamp for deres Nationalitet* : Den tsjekkiske Nationalitetskamp, der 1918 førte til Böhmens Genopstaaen som et selvstændigt Rige, var meget levende i Fyrreerne og fig. Aar, hvad der bl. a. paa Teatret genspejlede sig i „Gjenboerne“ (1. Akt, 6. Sc.). — *L. 22. Tycho Brahes Grav* : i Teinkirken. — *L. 29. Departementsdirektør i Marineministeriet Niels Fiborg* (1785—1863).
- 16, *L. 8-10. Høedt (blev) ansøgt paany* : Høedt, som fik Afkød ¹¹/₁₈ 1855, vendte sammen med M. Wiehe tilbage til Teatret fra Sæsonens Begyndelse 1856, men de fik først kgl. Ansettelse fra ¹/₄ 1857, Wiehe med 1000 Rdl., Høedt med 810 Rdl. og 500 Rdl. som Elevinstruktør, i hvilken Egenskab han ogsaa blev kgl. udnævnt. Engagementet blev foretaget ved direkte Foranstaltning fra Ministerens Side. Sml. Kultusmin. Forestillinger 1853—58 (R. A.); Note til II, 343, 5. — *L. 11. Nielsen* : Fra Sept. 1856 optraadte N. P. Nielsen som Gæst. Engagementet lød paa mindst 50 Aftener i Sæsonens Løb mod et Honorar af 20 Rdl. pr. Forestilling. Sml. Overakon VI, 345; 437 f. Han fremsagde H. C. Andersens Prolog, da Teatret blev genaabnet efter Ombygningen ⁹/₁₃ 1857. — *L. 22. Professor N. V. Dorph* havde bl. a. oversat Sheridan's „Bagtoldens Skole“, Skuepil af Colman og Bulwer samt Tragedier af Sophokles og Aischylos. — *L. 33. „Et er et Sac Kort“* : Citat fra Holberg: Den politiske Kandestøber 5. Akt, 8. Sc. (Holberg, I, 95).
- 17, *L. 24. „Har vi ikke —“* : Citat fra Holberg: Ulysses von Itharia. 5. Akt, 3. Sc. (Holberg, III, 192). — *L. 36. de „i Sbygge stilledet“ unge Talenter* : Formentlig en Avisræse, som Fru Heiberg benyttede ironisk for at forklare sin Orlov. Der var paa Teatret i 1856 ingen unge Talenter, som kunde gøre Krav paa at spille hendes Roller.
- 18, *L. 2. Fru Nielsen* : Anna Nielsen døde ²⁷/₁₈ 1856 paa „Florahøj“ i Fredensborg, hvorved mange Forhaabninger brast for Høedt og M. Wiehe. Sml. Neilendam: Mennesker bag Masker (1931), 78 f. — *L. 24. Ole Walsøe*, tidl. Tjener hos Teaterchef Holstein, var Bud ved Det kgl. Teater fra 1838 til sin Død 1873. Han var et lyst Hovede, der klarede mangen vanskelig Situation for Direktionen ud fra sit Kendskab til Forhold og Personer. — *L. 38. et Brev*

fru Berner : Brevet, dat. $\frac{11}{4}$ 1876, findes i Fru Heib. Ark. Heri gør Berner opmærksom paa, at den omtalte Samtale, han for tyve Aar siden havde med Christensen, og om hvis Indhold han dengang gav Fru Heiberg konfidentiel Meddelelse, efter den lange Tids Forløb ikke staar saa klar for ham, at han kan gengive den i dens Enkeltheder. Paa et Omslag, der ojsensynligt er sendt med Brevet, har Berner skrevet: „Saavidt jeg erindrer anmodede Justitsraad C. mig om ikke at berette vor Samtale for Andre, men jeg husker ikke mit Svar“. Udhavelsen S. 19, 9-10 skyldes Fru Heiberg.

19, *L. 19. Berner afskedigedes* : Iflg. Min. Skr. af $\frac{11}{4}$, 1857 afgav Berner fra $\frac{11}{4}$ s. A. de ham i Egenskab af Teatersekretær ovennævnte Regissørfornemninger mod fra samme Tid at overtage den for den økonomiske Bestyrelse nødvendige Bogføring. Se Det kgl. Theaters Afregningsbog 1854--61, I (R.A.), Smf. Note til III, 59, B. — *L. 22. en ældre Skuespiller* : Talen er om Operasanger Julius Schwartz, der pensioneredes i Jan. 1857 og samtidig overtog Berners Funktioner som Regissør; allerede 1859 forlod han Bestillingen. — *L. 34. et af hans Brevs* : Dorphs udaterede Brev findes i Fru Heib. Ark. Smf. III, 20, 18 med Note.

20, *L. 3. Dorph skrev atter* : Hans udaterede Brev er i Fru Heib. Ark. — *L. 7. han skrev mig til* : I Fru Heib. Ark. findes intet Brev fra Dorph af dette Indhold. — *L. 16. Kørende var Dorphs Tak* : Der sigtes til det III, 19, 34 citerede Brev, hvis Indledning udtrykker Glæde over Fru Heibergs forventede Tilbagevenden til Teatret. — *L. 19. følgende Skrivelse* : Den findes i Fru Heib. Ark.

21, *L. 30. „Det er en falsk —“ Fri Gengivelse af Citat fra Hertz: Ninon*, 5. Akt. 3. Sc.:

Det er en gegferisk, en usand Verden,
Der her er om os. Ingen er sig selv,
Kun Skindet af en Anden, kun en Maske.

(Hertz. XII, 181).

L. 33. (Wiehe) tog Afsked med mig : Se II, 322 ff.

22, *L. 4. hvor u lykkelig Wiehe havde følt sig* : Fru Heibergs Boretning om Wiehes Sindstemning under Hofteatersæsonen strider mod hans egen og hans Hustrus Skildring; smf. Neilundam: Brevs Skuesp. II, 163 f.; 258 f. Smf. Note til II, 337, 5; 343, 19. — *L. 26. den første Forestilling* : $\frac{11}{4}$ 1857 optraadte Fru Heiberg første Gang efter sin lange Orlov. Hun blev fremkaldt efter „Ninon“, men da hun $\frac{11}{4}$ spillede i „Tilfældet har Ret“, efterkom hun ikke Publikums Ønske om en Fremkaldelse.

23, *L. 3. Blodene ... angroble Dorph* : Angrebene havde dog en mindre ubehagelig Karakter end den Kritik, Heiberg var udsat for, f. Eks. i Pjeccen „Nogle Bemærkninger om Hr. Professor Dorph som Theaterdirektør“ af X7, der gik ud paa at tilraade ham at skille sig af med Direktør Christensen. Ved Dorphs Afgang skrev Fædrel. $\frac{11}{4}$ 1857, at selv om han ikke havde opfyldt de Forventninger, der stilledes til ham ved Tiltrædelsen, saa Bladet ham med Be-

klagelse træde tilbage, „fordi han dog forenede Reineid og Alvor med en grundig, omfattende æstetisk Dannelse“. — *L. 7. der arbejdedes nu stærkt paa et Jærne (Overskou)* : I kunstnerisk Forstand var Overskou ikke Sceninstruktørposten voksen — det var endog Ægteparret Heiberg enige om. Da Overskou var Heibergianer og tjenstvillig indstillet over for Dorph, maatte hans Forhold til H. Christensen blive spændt. Denne foretrak og maatte foretrække Hædt til Pølsen, men valgte en brutal Fremgangsmaade mod Overskou ved hans Afkædiggelse ^{20/}, 1853. Sm. Overskou: Oplysninger om Theatret (1858); Samme: Af mit Liv² II (1916), 219—23. — *L. 11. Elevinstruktøren* : Fru Heibergs Uvilje mod Hædts Ansatelse i denne Egenskab blev uden Tvivl forstærket ved hans senere høychilagsfulde Indsats paa det Omraade, hvor han var hende overlegen. Citatet fra Fædrel. findes ^{1/}, 1866. Det var en Gentagelse af Heibergs problematiske Opfattelse af Elevinstruktion. — *L. 32. følgende Behjendtgørelse* : Meddelelsen findes i Berl. Tid. ^{1/}, 1857, ikke ^{2/}, som Fru Heiberg skriver i Et Liv. 1. Udg. IV, 27. Samtidig med at Hall, tilskyndet af H. Christensen, hævdede Dorphs Konstitution som Teaterchef, lod han haa udbetale et Honorar paa 1200 Rdl. H. P. Holst vilde gerne være Teaterchef, men Hall vragede ham. Sm. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—59, 239; 249.

24. L. 2-7. „Fædrelandet“ skrev : Citatet findes i Fædrel. ^{3/}, 1857. Udlevelsen skyldes Fru Heiberg. — *L. 13. Ombygningen af Theatret* : Efter at Tilskuer salen var forandret, fortsattes Ombygningsarbejdet i Sommeren 1857 med Forandring af Scenen og Foyeren. Teatrets højeste Del blev meget højere end den forreste, hvilket i høj Grad skæmmede Harsdorffs Façade. Da Arbejdet ikke var færdigt ved Sæsonens Begyndelse, maatte H. Christensen fra ^{1/}, til ^{22/}, 1857 benytte Hofteatret ved Christiansborg for at holde Forestillingerne i Gang. Nær Fru Heiberg mener, at det Seme var dsarlig at tale fra, kan denne Kritik opfattes som et Udslag af hendes Uvilje mod Hædts og Wisbes Oprøden der, thi lødve Akustik findes ikke i noget dansk Teaterrum. Forøvrigt deltog hun ikke i Forestillingerne, men meldte sig syg. — *L. 36. en Artikel i „Fædrelandet“* : Dorphs Forsvar findes i Fædrel. ^{3/}, 1858; H. Christensen svarede i samme Blad ^{12/}—^{17/}, s. A., og Dorph replicerede ^{20/}. Artiklen er optykt i Overskou VI, 396—412. Debatten drejede sig mest om Kompetencepørgemaal og gav Indblik i Direktionens indbyrdes Stridigheder.

25. L. 12. Hun havde mistet sin Hustru : Fru Suhr døde ^{17/}, 1856, og Etatsraad Suhr tilbragte Vinteren 1857—58 i Algier.

26. L. 4. Skuespiller W. Holst : Da Væggene paa Hofteatret var meget tynde, havde Holst ikke kunnet undgaa at høre en Samtale mellem H. Christensen og Hædt om hans Overtagelse af Instruktørposten, og Indholdet af Samtalen meddelte Holst straks Fru Heiberg. Sm. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—59, 266. Det gode Forhold mellem Holst og Ægteparret kom til Udtryk, da Heiberg ved sin Afgang kaldte ham „en mandig, ridderlig Character“. Sm. Breve fra og til J. L. Heiberg (1862), 196.

27. L. 7-34. 25. en lang Skrivelse : Brevet findes i Fru Heib. Ark. Senere

beklagede H. Christensen dets Afseendelse: „Jeg siger, at jeg her begik en stor Feil, fordi jeg burde have indset, at den skriftlige Forhandling næsten aldrig vil føre til Opklaring og Løsning af Miforstaelse, ... den Vel, jeg valgte, førte Sagen ind i et særligt misligt Spor“. Sml. H. Christensen: *Det kgl. Theater 1852—59*, 269. Mislighedens Aarsag var Parternes divergerende Opfattelse af Hædt, og Opgaven at forsøge Mødsningerne og bringe dem til at arbejde sammen evnede Christensen, hvis Autoritet kun skyldtes hans ministerielle Ansættelse, ikke at løse.

31, *L. 9. det lille Stykke* : Formentlig „Husholdningspolitik“ (En diplomatiske da ménage) Lystspil i 1 Akt af Caroline Bertou, oversat af Clara Falbe. Stykket opførtes $\frac{1}{2}$, 1857, Sæsonens Aabningsaften. Heri debuterede Anna Nielsens Søster, Vilhelmine Brønø (1823—85), som Hædt Janes søster, men som ikke gjorde Lykke. — *L. 22. flere udmærkede Kvæstvere* : f. Eks. N. P. Nielsen og Wilh. Holst.

34, *L. 26—40.15. Heibergs Brev* : Her trykt efter hans gennemrettede Koncept, som findes sammen med Christensens Breve i Fru Heib. Ark. I *Et Liv*, 1. Udg., IV, 45—55 er Brevet trykt efter en Afskrift i IVB, der dog kun i ortografisk Henseende adskiller sig fra Koncepten.

35, *L. 39. den Personlighed* : Heiberg udtaler her sin haardeste Dom over Hædt.

38, *L. 4. Den tyske Digter Johann Paul Friedrich Richter, kaldet Jean Paul* (1763—1825). Citatet er ikke fundet.

43, *L. 32—44. 25. Fru Heibergs Afskedsansøgning*, skrevet med Heibergs Haand, findes i Kultusmin. Sekretariatsager vedr. Kunstansatstjerne, Brevnr. 1545—47, 1858. Koncepten, ogsaa dateret $\frac{1}{2}$, 1857, ligeledes med Heibergs Haand, findes i Fru Heib. Ark.

44, *L. 26. (Suhrs) Brev*, dateret $\frac{1}{2}$, 1857 og verificeret af Notarius $\frac{1}{2}$, a. A. findes i Fru Heib. Ark.

45, *L. 15. efterfølgende Brev* : Fru Sødrings udtærede Brev, hvorpaa Fru Heiberg har skrevet „d. 16“, findes i hendes Ark. Det er med Fru Heibergs Svar trykt i Fru Sødrings Erindringer II, 67—69. Fru Sødring sagte Direktør Lange om et Engagement ved Folketeatret, men hun udsædende hende dette Skridt. Sml. smst. 70.

46, *L. 14. Embedsbesøg paa Herlufsholm* : Hall var i 1856 blevet udnævnt til Forstander for Administrationen af den Herlufholmske Stiftelse. — *L. 36. De ønskede, at jeg skulde tage min Afsked* : H. Christensen omtaler ikke denne pinlige Samtale i sin Bog, men han fortæller, at han tilbød Hall at forlade Teatret, da Fru Heibergs Afskedsbegæring forelaa, idet han ansaa „Slaget for tabt“. Sml. H. Christensen: *Det kgl. Theater 1852—59*, 270 f.

47, *L. 27. en saa levende Opposition* : Som Svar paa Bladets opskærmede Meddelelser om, at Fru Heiberg tog Afsked, fordi Hædt skulde være Scenensinstruktør, offentliggjorde hun i *Berl. Tid.* $\frac{28}{12}$, 1857 et aabent Brev med Tiden „En Oplysning“, hvori hun kort og sandfærdigt fortalte om sit Forhold til Ægteparret Heiberg. Hun vilde kun modtage Stillingen, saafremt Fru

Heiberg billigede det. Brevet er meddelt af A. D. J. i Et Liv. I. Udg. IV, 368—70 og af Neicndam i Brøve Skuesp. II, 33 f. Men dette Brev, hvori han frabad sig „alle yderligere Insinuationer“, blev hans Bane som Skuespiller, idet det gav Anledning til en Række Tumulter, der samme Aften indlededes i Hofteatret. Man yndede ikke den Sikkerhed, som ikke bad om Skansel. Publikum, især en Del Uнге, ansaa det for skyldigt Galanteri at tage Parti for den bortdragende Fru Heiberg, og efter at en Udpibning ^{11/12} 1857 yderligere havde krænknet den forfængelige Hædt, tog han sin Afsked og optraadte aldrig siden. Sm. Var. GI III 58, 20-22 og 109, 28. I Kbh. Byv. Post ^{1/11} 1857 rykkede Heiberg frem med et hvast Svar til Berl. Tid., der ^(11/11 1857) havde tillagt Fru Heiberg andre Motiver for Bortgangen end Christensens og Høeds Mægtovertagelse, deriblandt utilstrækkelig Anerkendelse fra Publikums Side. Herimod protesterede Heiberg indigneret; han havde ønsket at være tavs, men fandt dog disse „Spylløse“ for nærgaaende. „De sande Motiver til Fru Heibergs Fratrædelse ere neppe saa ubekjendte, at det gæser an at binde Publikum sine egne frække Opdigtelser paa Ærret“.

48, *L. 14. følgende Skrivelse* : Halls Skrivelse findes i Fru Heib. Ark. Fru Heibergs Svar, skrevet med Heibergs Haand, findes i Kultusmin. Sekretariats-sager vedr. Kunststalterne, Brevnr. 1493, 1857. Koncepten, ligeledes skrevet af Heiberg, i Fru Heib. Ark.

50, *L. 2. Parnstridigheder og Demonstrationer* : Sm. Note til III, 47, 27. — *L. 31. den ene Pille ... efter den anden* : 1) „Fru Heiberg contra Høedt“ af Clemens [Cl. Petersen] (1857), 2) „Hvad er Hovedspørgsmaalet?“ af H. S. [Herman Sibbern] (1857), 3) „Til den danske Rigsdag om Nationaltheatret“ (1856), 4) „Theaterkrisen og Journalisterne“, Aristophansk Komædie i 2 Akter af Persiflex [F. W. J. Wille] (1858). Indholdet af disse Pjeecer er ikke værdifuldt. — *L. 35. Juristen og Politikeren Andreas Frederik Krieger* (1817—93), Fru Heibergs Ven paa de sidste Dage. Brevet fra ham, hvorpaa hun har skrevet „17 Novb.“, findes i hendes Ark.

51, *L. 29. min Afsked* : Ved kgl. Resol. af ^{1/3} 1858 (Min. Skr. af ^{10/3} s. A.) fik Fru Heiberg Afsked med en Pension paa 1448 Rdl., 6 ß. Skrivelsen findes i Fru Heib. Ark. — *L. 35—52, 17.* Fru Halls Brev findes i Fru Heib. Ark.

52, *L. 18. dette „Dagblad“* : Redaktør Billes Artikel „Fru Heibergs Bortgang fra det kgl. Theater“ findes i Dagh. ^{9/3} 1858 og er optrykt i Tyre Aars Journalistik II (1876), 332—36 og i Overskou VI, 463—67. Han kaldte hendes Afgang „en Begivenhed, der ikke blot vil gjøre Epoke i Theaterhistorien, men som maaskee indflyde paa den danske dramatiske Literatur og paa Folkets kunstneriske Opdragelse i det Hele taget ... Naar en Konge kaldes bort, kan Folket vel sørge, men det træster sig med, at „Kongen er død, leve Kongen!“ Men naar et stort Geni forlader den Nation, i og for hvem det har levet og arbejdet, da opstaer det en Tomhed, som maaskee først efter Aarhinder eller Aarhundreder, maaskee aldrig atter udfyldes“. — *L. 22. Jeg skree til Fru Hall* : Fru Heibergs Brev til Fru Hall er ikke fundet, ej heller en Koncept dertil. Mange Rettelser i Fru Heibergs Gaengivelse deraf i IVA samt det, at

han benytter sin egen Ortografi, tyder paa, at der ikke foreligger noget ordret Citat, men en fri gengivelse efter Hukommelsen. Forskellige Smaaomrindinger og Rettelser i Ortografien, som Frk. Verdellin har foretaget ved Afskrivningen i IVB, viser, at heller ikke hun har opfattet Gengivelsen som et Citat. — *L. 37. et Ord af en ungarsk Statsmand* : Citatet er ikke fundet, men iflg. H. Høffding : *Den nyere Filosofie Hist. 2. Udg. I* (1904), 105 har den italienske Filosof *Giordano Bruno sagt lign. Ord.*

53, L. 17. følgende Færet : Fru Heibergs Færet findes paa et trykt Blad i IVB; sml. f. Eks. Berl. Tid. ¹¹/₈ 1858.

55, L. 19-20. følgende Brev : Collins Brev findes i IVA. — *L. 35. Det lod sig se* : Digtet blev først trykt i *Fædrel.* ²²/₄ 1858. Fru Heiberg, A. D. J. og N. Bøgh mente, at det skyldtes Chr. Winther, men ved Udgivelsen af „Et Liv“ vedkendte Julius Lange sig Forfatterskabet under Betegnelsen, at det „bidroge fra en ganske grøn Dilettant“. Sml. P. Købke: *Breve fra Julius Lange* (1902), 209 f. N. Bøgh: *Chr. Winther III* (1901), 141. A. D. J.: *Breve* (1939), Note til Brev Nr. 283 S. 467.

56, L. 38. Etatsraad C. Hauch : Digteren Hauch, Frø Juni 1857 og Aaret ud var H. Christensen Eneudredt, men denne Ordning lod sig ikke opretholde i Langden, og fra ¹/₄ 1858 blev Hauch 1. Medlem af Bestyrelsen; han skulde „drage Omsorg specielt for de artistiske Anliggender“. Hauch troede, en naiv Digtersjæl som han var, at han kunde holde „Poesien oppe i den Sphære, hvor den endnu med levende Røst kan tale til og ikke blot paa Preest ndsendes mellem Folk“. Men allerede i Maj 1858 skrev han til Ingemann om „Intrigens store Edderkop, der neppe nogenstunde vilde sildede at spinde sit Net bag Coulisserne“. Og i Sept. var han klar over, at han „neppe holdt længere ud end denne Saison“. Hans Tilværelse var „en Kamp paa Liv og Død“ mellem Direktionen og dens mangfoldige Fjender. I Maj 1859, kort før han fik Afsked, forstod han, at han ikke havde noget Kald til at være Teaterdirektor, og haahede, han „med Guds Hjælp at kunne befrie mig for denne Embedsstilling, der meget nær hører til de Verste i Landet“. Sml.: Hauch og Ingemann. En Brevveksling, udg. af M. Harting (1933), 121—30.

57, L. 1. Overblik ... fjernet : Sml. Note til III, 23, 7. — *L. 23. I „Fædrelandet“* : Hele Efteraaret 1857 angreb *Fædrel.* Direktør Christensen — „en udenfor den litteraire Verden staaende Sekretair (Skriver)“ — f. Eks. ¹/₁₀ og ²¹/₁₀—²⁹/₁₀, da Fru Heibergs Afsked var officiel. Angrebene fortsattes efter Hauchs Udnævnelse, f. Eks. ¹/₄ 1858. Christensen mente, at Kritiken var en personlig Høvn, fordi han havde neget Bladets Anmelder, Magister Clemens Petersen, Adgang til at gaa paa Teatret som Elev uden at deltage i Arbejdet. Sml. *Det kgl. Theater 1852—59*, 273. — *L. 41—52, 2. Om de nævnte Tilbud fra Stockholm og München* har intet nærmere kannet oplyses.

58, L. 11. Hr. Hoedts Strid med Heiberg : Sml. II, 270—276 og Noter. Medens Dorph var Chef, trahad Hoedt sig gentagne Gange at spille Richard III. — *L. 21. den Medfær, han lod paa Scenen* : Sml. Note til III, 47, 27. — *L. 25. Sceneinstruatur* : Hoedt ønskede ingen Udnævnelse i denne Stilling, men til-

bød at assistere Direktionen vederlagsfrit. Saaledes virkede han Saaenen 1858—59, i hvilken hans Instruktion (udsat til og udsat til) vandt saa stor Paaskønnelse, at Direktionen ønskede ham optaget som dens tredje Medlem. Minister-skiftet i Maj 1859 og Direktionens Fald hindrede hans Udnævnelse, men som Anerkendelse for „de Tjenester, han havde vist Theatret“, modtog han s. A. Professortitlen. Sm. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—59, 302—303. ⁵⁹ 1859 fik Høedt kgl. Udnævnelse med 1000 Rdl. i Gage, medens hans Indsøgt som Skuespiller blev inddraget, saalænge han ikke optraadte. Sm. Kultusmin. Forsøillinger 1859 (R. A.). — L. 27. „*Hr. Høedts nye Skole*“ : Fru Heibergs Kritik af Høedts reformatoriske Indsats er en Videreførelse af Overtskous Bedømmelse i VI, 525—29 og et Svar paa Edv. Brandes' sterke Anerkendelse af Høedt i Det nittende Aarh., April 1875 (sm. Var. til III, 58, 27). Clemens Petersen behandlede Emnet i Føedrel. ⁶⁰ 1857. Af Fru Heibergs Breve til Krieger (II, 249 f.) fremgaar hendes Vrede over den Værdsættelse, Høedt var Genstand for fra Brandes' Side.

⁵⁹ L. 7. *Høedt i 1857 som ung Student* : Høedt var 31 Aar ved sin Debut i 1851 og var allerede 16 Aar gl. blevet Student, altsaa 15 Aar forud. — L. 34. Romantikens Forbereder kgl. Skuespiller Michael Rosing (1756—1818) og den sønniske Prødagog, kgl. Skuespiller Frøderik Schwarz (1753—1838) var begge Modstandere af Kotzebues Mødeskuespil, fordi de havde „en meget skadelig Virkning paa Aktionæus Sandhed og rene Aand“. Sm. Biogr. Leks. XXI, 459.

⁶⁰ L. 3. *en ny national ... Digting* : Digterne Johannes Ewald (1713—81), Johan Herman Wessel (1742—85), Thomas Thaarup (1749—1821), P. A. Heiberg. — L. 7. Den tyske Skuespiller og Forfatter A. W. Iffland (1759—1814). — Den tyske Dramatiker A. F. F. v. Kotzebue (1761—1819). — L. 27. *Rollen blev overdraget til en comisk Skuespiller* : Ved Forsteopførelsen i 1808 spillede Hakon Jarl af Frydendahl. — L. 32. i Flensborg : Dr. med. Ryge var 1807—18 Fysikus i Flensborg. Hans litterære Smag var dog i Begyndelsen knyttet til Værker af Iffland, Kotzebue og Sander, og Hakon Jarl fandtes ikke mellem de Roller, i hvilke han ønskede at prøves for Direktionen. Det var først gennem Paavirkning af Rshbek, at han forstod, at han skulde bygge sin Fremtid paa Værker af Oehlenschläger. Han blev ogsaa en navnkundig Holbergfremstiller. Sm. Nøstendam: Mennesker bag Masker. (1931), 25—36.

⁶¹ L. 29. *Goethe* : Se II, 274, 31 og Note. — L. 32. *Nielsen og Fru Nielsen* : N. P. Nielsen debuterede 1820, hans Hustru Aaret efter, medens Ryge tilhørte Teatret fra 1813. — L. 39. *de hule, forcerede Dramaer* : Det lykkedes ikke Oehlenschläger, men først Scribe, at fortrænge Kotzebue fra Repertoiret.

⁶² L. 4. „*Vi, vi, vi*“ : Citat fra Sangen „Held Held Held os!“ Kong Salomon og Jørgen Hattemager, 21. Sc. — L. 18. *mageløse Vaudeville-elskende* : I Heibergs første Vaudeville „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ og i „Revensønen og Dyret“ kæreder Anna Nielsen (da Madame Weyschall) og N. P. Nielsen Kliskeparret. — L. 26. *De ... Scribeske Come-*

dier : i 1824 opførte det første Skuespil af Scribe, „Valérie“. Smf. I, 136, 22 med Note. — *L. 38. gifte Damer fandt det uforsædligt* : I sit Forspil til „Holbergs Jubelfest“ i 1822 lod Oehlenschläger en Fru fra Bourgeoisiet udtale denne Mening om Heiberg, at han var

„slump, usrlig, grov! Han passer sig
Et meer for vore Tider. Unge Piger
Kan ikke see hans Løier uden Rødem;
Selv gifte Kvinder maae slaae Øiet ned“.

Smf. Neliendam: Det kgl. Teaters Sekularfest i 1822. Holberg Aarbog 1921, 249 f.

63. L. 5. Barselkvænen : Naar denne Rolle i „Barselkvænen“ oprindelig blev spillet af en Mand, skyldes det Teatrets Mangel paa Damer. Derved skabtes en dæslig Tradition, som først blev brudt i 1801; siden 1827 er Rollen altid blevet udført af en Skuespillerinde. — *L. 8. Molière* : I 1827 opførtes „Tartuffe“, i 1845 „Den adelgale Borger“ og Aarvt efter „Fruentimnerskolen“. Fra 1841 var „Scapins Skalkstykker“ en fast Bestanddel af Repertoiret, og i 1849 blev „Den indbildt Syge“ genoptaget. — *enkelte Shakespearske Tragedier* : „Hamlet“ genoptoges 1826 og 1851 samtidig med „Kong Lear“; „Rouco og Julie“ blev opført 1828 og 1845; „Macheth“ holdtes med store Mellemrum paa Repertoiret fra 1817 til 1850. — *L. 9. flere af de berømteste engelske Lystspil* : „Bagatelens Skole“ af Sheridan og „Fejltagelserne“ af Goldsmith tilhorte med Afbydelse Repertoiret fra 1784—85. — *L. 19. paa Faa nær* : Dr. Ryge døde i 1842, Hewrette Jørgensen forlod Teatret 1845, og C. M. Focrsom døde i 1850. — *L. 22. det er af os, han har lært at spille Comédie* : I en fortrinlig Karakteristik af Høedt som Skuespiller skrev Clemens Petersen i Fadrol. 23/a 1857: „Vil man nu hestemme Forholdet mellem denne uskaldte nye og gamle Skole, saa maa man i det mindste først betænke, at Hr. Høedt som Skuespiller er Elev af Fru Heiberg og Hr. Phister. Sin Methode har han lært af dem; en Mængde ikke blot Sjælsbevægelser, men endogsaa Organsbevægelser, Overgange, har han udbyttet fra dem, men han copierer ikke, han forarbejder dem til at være hans egen Elendom, og det er derfor ingen Dadel, men en Ros for ham. Retningen er den samme, men grellere, thi der er mindre Skuespillerovner hos ham end hos de to andre“. Clemens Petersen bestred ikke Høeds Fortjenester i Retning af det naturlige, men medens Fru Heiberg stadig forbavsede Publikum med nye Billeder, var Høedt bestandig sig selv; hans Mangel laa altsaa i Fantasien, men „han hylet ikke, hrøler ikke, hans Declamation er aldrig denne følelses- og forstaaelsesløse Klingren med Organet; han er uddelt fri for den Svulst og Affociation, den blodende, kraft- og karakterløse Mildhed, der betegner den oehlenschlägerske Periodes Eftermalere og Carrikaturer.“ — *L. 40. Hvor ere nu alle disse Kvæner?* : Fru Heiberg undervurderer her Høeds Betydning. Allerede før han blev Skuespiller, paavirkede han i det Nielsenske Hjem de unge, for Fru Julie Rosenkilde (senere Fru Salding), der beundrede hans Evne til at røde

gøre for Replikens sjældige Motivering og Figurerens Karakteristik. Siden prægede hans Instruktion andre Talenter for Livet, for Eks. Fru Eckardt, hvis Spil genaen ham blev en Kopi af Fru Heibergs Verdensdamer, og især Fru Hennings, som han forberedte til en Gæmmebrudsdebut (Agnès i „Fruentimærskolen“), og som gjorde ham mest og længst Ære. Smil. Neliendam: Michau Wiehe og Frøderik Høedt. (1920), 72-75; 81-87.

64, L. II. „Selv Gæderne —“ : Citat fra Schillers: Jungfrau von Orléans 3. Akt, 6. Sc.: „Mit der Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens.“ — L. 28-45, 21. Citatet er fra „Hamlet“ 3. Akt, 2. Sc. Fru Heiberg har benyttet P. Fuersoms Oversættelse og udeladt de Medspillendes Replikker.

65, L. 29. Ja, det er gammelt, Eders Naade! : Citat fra „Hamlet“ 1. Akt, 2. Sc. — L. 38. Heiberg ... havde ikke Evne til at forstaa den store Shakespeare : Det var Heibergs Udvalgte om, at Melponenes Dolk i „Richard III“ var forvandlet til en Slagerkniv (smil. Pros. VII, 395), og hans Opfattelse af Macbeth som en Ole Kollerød, der betingede Høeds Trivsel om, at han kunde forstaa Shakespeare. Smil. II. Christensen: Det kgl. Theater 1852-59, 66; 74; Note til II, 197, 4.

66, L. 8. G. H. Lewes (1817-78) : Goethes Levnet og Værker, oversat af Anna W. Horn (1874), 521. — L. 11. „Hvem er du onde Aand —“ : Citat fra „Ramus og Julie“ 3. Akt, 2. Sc. i P. Fuersoms Oversættelse: „Hvo est Du, onde Aand, som saa mig martirer?“ — L. 14. Den franske Kritiker Hippolyte A. Taine (1828-93) ; se f. Ex. hans: Historie de la littérature anglaise. II (1866), 164. — L. 24. Striden om Macbeth : Smil. Heib. Pros. VII, 3-23. — L. 25. Ole Kollerød : Bekendt Tyv og Morder, der henrettedes 1840, 38 Aar gl. Pressen beskæftigede sig meget med hans Person, og han har selv skrevet sin Levnedshistorie. Smil. Criminologer VI, ved F. M. Lange. (1841), 495-550. — L. 35 „Du sprichst —“ : Citat fra Goethe: „Iphigenie auf Tauris“ 1. Akt, 3. Sc. (Goethe IX, 50).

67, L. 18. Kong Leurs Stemme : „Kong Lear“, 3. Akt, 2. Sc. — L. 22. „sønderrive Trommehinden —“ : Omskrivning af Hamlets Ord til Skuespillerne; smil. III, 61, 37 og Note.

68, L. 3. Wiehe ... hævde inden 1851 naaet Toppunktet : Denne Paastand er ikke overensstemmende med de faktiske Forhold. Nogle af Wiehes ypperste Karakterframstillinger blev først skabt senere for Eks. Kjøper Caligula i „Fægteren fra Ravenna“ og Sortebroder Knud i „Axel og Valborg“. Ogsaa Tades i „Den Yngste“ og Mortimer i „Maris Stundt“ udførte han først efter 1851. Om Forskellen mellem Wiehes og Fru Heibergs Spil smil. Nat. Tid. 7/10 1892 M. — L. 15. en fortrinlig illustreret Oplæsning : Om Høeds Spil som Hamlet smil. II, 251 f. og Note. — L. 33. er skrevet som meget om Sandhed og Natur i Kunsten : For Eks. af Clemens Petersen i Fædrel. 7/11 1857. Han bestemmer her Høeds Indsats som „en Resaction mod den oehlenschlägeriske Skoles Carrikatur“. — L. 34. to verdensberømtes Malerier : „Den siktiske Madonna“ malet af Italieneren Raphael (1483-1520) og et andet Madonna-billede malet af Tyskeren Holbein (den Yngre) (1497-1543).

69, *L. 17.* Den schweiziske Digter J. Caspar Lavater (1741—1801). Citatet er ikke fundet. — *L. 29.* „*En smadde Judas*“, siger han : Smil. Lavater: Anmerkungen zu einer Abhandlung über Physiognomik. (1778). 18-20.

70, *L. 19.* „*Das haben wir* —“ : Citatet er ikke fundet. — *L. 20-24.* Citatet er fra „*Dichtung und Wahrheit*“, 11. Bog (Goeths. XIX, 51). — *L. 25.* *Hr. Høedts ... Anklageskrift mod Heiberg* : Høedts Skrivelse af $\frac{1}{3}$ 1858 til Simon, ikke til Hall. Smil. Note til II, 270, 16—272, 13. Fru Heibergs Citater deraf er meget frie, og Udhevelserne skyldes hende. Smil. III 58, 27 og Note.

71, *L. 20.* *Ønsket om at spille* : De Strykker, Høedt ønskede opført, havde tidligere tilhørt Repertoiret. Lessings Tragedie „*Emilie Galotti*“ var senest opført 1837; Beaumarchais' Komedie „*Figarus Giftermaal*“ gaves sidst 1846; Picards Komedie „*De lystige Passagerer*“ udgik af Spillelisten 1833 og Scribes Lystespil „*Cesandien*“ i 1834. Høedt havde besøgt Teatret fra sine Drengaar og kendt disse Skuespil derfra. — *L. 30.* *(Høedt) har anvendt Aar* : Høedt skrev ikke, at han havde anvendt Aar paa at indstudere de nævnte Roller, men lod forstås, at han havde brugt „et Aarstid“ til at indstudere Richard III. — *L. 34.* *ikke et eneste af de Løfter blev indfriet* : Grunden heril var den, at Oppositionen mod Heiberg ved Anna Nielsens Død mistede sin kvindelige Hovedkraft. Uden hende kunde det planlagte Repertoire ikke gennemføres. Smil. Note til III, 18, 2. — *L. 40.* *sin Skrivelse til Ministeriet* : Fru Heibergs Citater af Høedts Brev er ogsaa her meget frie, og Udhevelserne skyldes hende.

72, *L. 11.* „*Min Lykkestjerne*“ : Lystespil i 1 Akt af Scribe (*Mon étoile*), oversat af Glückstadt; opf. 1. Gang $\frac{21}{19}$ 1854, medens Heiberg endnu var Direktør. Han og ikke Høedt havde ogsaa i dette Tilfælde Ansvaret. Det var Poinpols Rolle heri. Høedt spillede under Udgivningen, da han optraadte sidste Gang $\frac{11}{1}$, 1857. — „*Solomon de Caus*“ : Dram. Digtning i 4 Akter af A. Munch; opf. 1. Gang $\frac{11}{12}$ 1856. Høedt spillede heri Titelrollen. — „*Thyre Balaxe og Herremanden*“, romantisk Lystespil i 5 Akter af Thiele; opf. 1. Gang $\frac{11}{6}$ 1857. Høedt spillede heri Hendrik Skytte. — *L. 28.* *decoverede med Rødderkorsen* : Smil. Note til II, 262, 5 og Var. til II, 250, 10.

73, *L. 11.* *han er formuende* : Høedts Formue, som skyldtes hans Faders Initiativ og Forretningsdygtighed, udgjorde ca. 200,000 Kr., og for en Del berod blev ved Moderens Død i 1837 oprettet et Legat under Kbhns Magistrats Bestyrelse. Secundumstærke er ikke betænkt det. — *L. 31.* *hans juu Fremstillinger* : Høedt udførte dog 31 Roller i sine seks Teateraar, altsaa ca. 5 pr. Sæson.

74, *L. 4-5.* „*Det er ikke sammelig* —“ : Det er ikke lykkedes at finde dette Citat, som maaske er en Omakrivning af Plougs skarpe Angreb paa Høedt i Anledning af hans Pjece „*Det kgl. Theater og Commissionen*“ i Fødsel, særlig $\frac{21}{19}$ 1868. — *L. 9.* *Theatarchefsposten havde han ikke* „*Mod*“ til at overtage : Kultusminister Fischer tilbød i 1876 Høedt Teatrets Ledelse, men da han ikke kunde faa Stansens særlige Tilskud, som da var fikseret til

60,000 Kr., væsentligt forhøjet, afsløg han Tilbudet, hvorefter Oberst Fallesen blev udnævnt. Sml. Neiliendam: Det kgl. Teaters Historie II (1922), 45 ff. — *L. 15. de saakaldte realistiske Skuespil*: Henrik Ibsens Værker indførtes 1870 paa Det kgl. Teater med „De Ungea Forbund“, der efter Ledelsens Mening, som „politisk Satire havde en Værdi, det manglode i æstetisk Hensende“. Fru Heiberg mente, at dets Brod kunde rettes mod Partiet Venstre, der da stod foran sin Samling. Sml. Neiliendam, 140 f. 1871 opførtes „Kongsemmernes“, og derefter fulgte Ibsens øvrige Værker Slag i Slag — ogsaa „Hærmændene paa Helgeland“, som Heiberg havde kasseret. Fru Heiberg iscenesatte de to førstnævnte Skuespil.

75. L. 12. Goethe siger: Se Note til III. 70, 20. Udhævelsen skyldes Fru Heiberg. — *L. 21. „De nyere realistiske, sande Fidsdrammer“*: Fru Heiberg tænker formentlig her paa Augiers to Skuespil „Gabrielle“, opført 1875, og „Giboyers Son“, opført 1876, maaske ogsaa paa Victorien Sardoue „Fervéol“, opført 1877. I „Giboyers Son“ saa hun kun „uærbørlige Qvinder, bedragne Ægtemænd, Politik, Adol, Borgerskab, redde, hule Følelser, falsk Moral, som Publikum tager for ægte“. . . . „Det mærkeligste ved disse nyere franske Stykker er, at vi ved Siden af det raa og uskjønne atter kommer ind paa den Sentimentsitet fra Kotzebues og Hillands Tid, thi Forfatteren kræver ikke alene, at vi skal taale og interessere os for en saadan Kjeltring som Hovedfiguren i Stykket, nei, vi skal tørre og fatte Fæstet over dette forvorne Bæst“. Da hun i 1880 genaa „Reconsenten og Dyrct“, som opførtes kort efter „Et Dukkeshjert“, følte hun det som paany at „drikke af Glædens Kilde ovenpaa al den triste psykologiske Vidsdom, som de nyere Drammer har fyldt os med“; se Krieger II, 262 ff.; 328. — *L. 30. Ja nove andag at optræde kaldes drabne*: Fru Heiberg tænker her formentlig paa Kristian Mannius og Wilhelm Wiche, der stimulerede sig, naar de skulde optræde. — *L. 34. En ung Skuespillerinde*: Bladene fortalte, at den unge Sarah Bernhardt gjorde den Art Naturstudier, hvad især Fru Heiberg i sine unge Dage ogsaa havde indladt sig paa ved at besøge Døstammeminstitutet, da hun skulde spille Fenella i „Den Stumme i Porten“, Sml. Neiliendam, 14.

76. L. 1. „Theatergæstet . . .“: Sml. II, 355, 1 m. Note. — *L. 3. det Hæslige i Dødsstrampen seses*: Da Fru Heiberg i 1860 saa den italienske Tragediens Histori om Dronning Elisabeth, hørte Dr. Schandorph hende udbryde: „Hvor er det raat!“ (Politiken 27/12 1890); sml. Neiliendam, 139. — *L. 39. Kongeslekten i Macbeths Syn*: „Macbeth“, 4. Akt, 1. Sc.

77. L. 13. Bonderop: J. Th. Suhr havde i 1853 købt Bonderopgaard i Tosted Sogn nord for Ringsted; Godset gik efter hans Død over til den Suhrske Stiftelse (sml. C. Nyrop: Det Suhrske Hus i Kbh. (1899), 128, 156). — *L. 20. Arkitekt, Professor Ferdinand Meldahl* (1827—1908). Om hans Arbejde paa Bonderopgaard, der fuldførtes kort før Suhrs Død, sml. Helga Stemann: F. Meldahl og hans Venner II (1927), 226—30.

78. L. 1. Geheimeraad Bang: Eksekutoren i Suhrs Bo, Justitiarius i Højesteret P. C. Bang var 1836 ægnet som Konesjeforstand. I Medsætning til

Fru Heibergs Meddelelse fortæller C. Nyrop, at der intet fandtes i Suhrs Testament om hendes Ret til at disponere over Bønderup som Sommerbolig. Sm. Det Suhrske Hus. (1899), 151. — *L. 14, en Del af sine Venner* : Forinden til Fru Heiberg, hvem Suhre testamenterede 400 Rdl. årlig, der skulde forhøjes til 600 Rdl., hvis hun forlod Teatret, havde hun fastsat Legater til Familierne P. G. Bang, Tschening, Bræstrup og Böhme. Sm. C. Nyrop: Det Suhrske Hus. (1899), 153 f. — *L. 24, en Ven* : Sandsynligvis Ole B. Suhre. — *Gæstneren Ole* : Sm. III, 111, 20 og Note. — *L. 29, mit Portrait* : Maleren Wilhelm Marstrand fuldførte 1859 sit monumentale Portrait af Fru Heiberg. To Studier til Billedet er gængivet i Karl Madsen: Wilhelm Marstrand. (1905), 331 f. Kjølen blev efter Fru Heibergs Ønske efter Marstrands Død forlænget med et Slab, malet af Carl Bloch (se smst., 334).

79, L. 11, de dybe, ufrivillige Suk : Helena Nyblom, f. Roed, fortæller i „Livsminder“ (1923), 173, at „både Bissen og Marstrand led ved at portrætere Fru Heiberg, da hun selv vilde bestemme, hvordan Kvæstværket skulde være“. Forud det færdige Billede sagde Marstrand: „Det har jeg ikke malet, det har Fru Heiberg selv gjort“. H. V. Bissen skrev ^{21/2}, 1860: „Jeg staar paa Springet til Heiberg's paa Christianshavn, hvor jeg modellerer hendes Buste; det er et drajt Arbejde, kan Du tro!“ (se Oskar Bloch: H. V. Bissen (1929), 200 ff. — *L. 26, Marstrands Hustru* : 1850 blev Marstrand g. m. Margrethe Christine Weidemann (1824—67). — *L. 35, en anonym Beundrer* : Sandsynligvis Kaptajn, Brygger J. C. Jacobsen.

80, L. 10, det kongelige Billedgalleri : Den kgl. Malerisamling (nu Statens Museum for Kunst) var fra 1824 til Slotsbranden 1883 til Huse i Kronprinsens Etage paa Christiansborg. Det lykkedes ved Branden at redde Marstrands Billede af Fru Heiberg uden Ramme, og paa Foranledning af Kaptajn J. C. Jacobsen indgik det i det nationallistoriske Museum paa Frederiksborg. Det kgl. Teater ejer en Kopi, malet af Fr. Henningsen. — *L. 14-27, Marstrands Brev findes i IVA*. — *L. 28, Forarrangstilling paa Charlottenborg* : Her udsålledes Marstrands Portrait af Fru Heiberg i 1859. Da Paludan-Müller saa det, udbrod han: „De seer jo ud . . . som De staaer ved Jette Vindue, — som om Heiberg laa knust udenfor det“. Sm. Karl Madsen: Wilhelm Marstrand. (1905), 332.

81, L. 12, en skammelig Uret : Fru Heiberg har selv fortalt om den Sindsstemning, hun var i, da Marstrand malte hende: „Den Uret, der var vist imod Heiberg, den Intrige af den laveste Art, fremtvungen ved et Par intrigante Skuespilleres Fordringer, og som fik Medhold i en Del af Pressen og støttedes af Cultusministeren, der endte med, at Heiberg indgav sin Ansøgning om Afsked, denne Uret mod ham var aldrig ude af mine Tanker . . .“. Se Heib. Hjem, 435. — *L. 23, en af Halls Venner* : Juristen, Professor F. C. Bornemann (1810—61), der ogsaa var venskabeligt knyttet til Ægteparret Heiberg; sm. Heib. Hjem, 435. Krieger I, 52—55. — *L. 31, en stor Lithographi* : Det kendte Lithografi efter Marstrands Billede udgaves 1859 af Tegners og Kütendorffs Institut. Maleren bad Ploug om et Vers til Lithografiet,

men de fire Linier, han skrev, blev ikke anvendt, da Ploug ikke var tilfreds med dem. Sml. Karl Madsen: Wilhelm Marstrand. (1905), 334. — *L. 32—33. 5. Marstrands Brev findes i Fru Heib. Ark.*

82, L. 38. hans intime Ven : Landskabsmaleren P. C. Skovgaard.

83, L. 13. Pennetegning : Tegningen, der forestiller H. P. Holst, Georg Carstensen og Bourmonville, var udstillet paa Kunstforeningens Marstrand-Udstilling (1896) og opført i Kataloget, 63: „Kunstens Triumvirat eller Projekt til et nyt Monument for Nutidens Gratier, bestemt til at oprejses paa Vandkunsten“. Sml. N. Bøgh: Chr. Winther II (1900), 206: „Det var — efter Sigende — ikke uden Foranledning fra Winthers Side, naar noget senere han i Tiden Marstrand tegnede et Monument, der skulde opstilles paa Løppetorvet (Vandkunsten), og paa hvis Top H. P. Holst, Carstensen og Bourmonville dannede en Gruppe“. — *L. 21. Fri Gengivelse af Citat fra „Soer jer i Spil“, 10. Se.:*

Ifald Hr. Lieutnanten det kunde see,
Gud veed, om han fik Lyst at græde eller lee.

(Heib. Føet. XI, 97).

L. 33. Han dyrkede selv Musikken : Marstrand havde som ung spillet Violin eller Violoncel, og en Aften om Ugen i sit Hjem dyrkede han Kammermusikken, trods ringe Dygtighed. Sml. Karl Madsen: Wilhelm Marstrand. (1905), 351 f. — *L. 36. Theatrets nye Opera-Instruktør :* ^{13/11} 1857 approberede Ministeriet Direktionens Indstilling om, at Bourmonville overtog Instruktionsfor Optraen og Syngestykket. Fru Heibergs Bitterhed mod ham og denne Del af hans Arbejde maa ses paa Baggrund af, at han forlod Teatret under Heiberg og kom tilbage under H. Christensen. — *L. 37. „Don Juan“,* Opera i 2 Akter af Mozart; Tekst af da Ponte, oversat af Abrahams; opf. i Gaug ^{1/8} 1806 og hørte især fra 1839, da Christian Hansen havde overtaget Titelrollen, til Teatrets løbende Repertoire. Kommandantens Tilsynekommet har paa fremmede og danske Scener ofte været Genstand for Aindbringer i Scenestruktionen.

84, l. 1-5. at lade Commandanten : „Don Juan“ 2. Akt. 11. Se.; *Don Juans sidste ... Gjestebud;* smst. 12. Se. — *L. 33. En tragisk Skjæbne :* Marstrand fik et apoplektisk Slag ^{19/10} 1871.

85, l. 13. Monrad blev ^{9/6} 1859 Kultusminister. Fra sin Virksomhed i Ministeriet kendte han Direktionen Hauch-Christensen, men nærede ikke Halls Tillid til den. En af hans første Handlinger var at meddele H. Christensen, at han straks maatte fratræde som Ministersekretær, da denne Silling var uforenelig med Teaterdirektørposten. Uannmeldt gik han dernæst en Aften ned paa Teaterkontoret og reviderede Kæse- og Regnskabsbøger, men fandt intet at bemærke. Sml. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—59, 309. — *L. 16. vor forrige Bolig i Brogade Nr. 3 :* Se I, 142, 14 og Note. — *L. 29. Vi ønske Alle at jaa Dem tilbage :* A. D. J. har i Et Liv, I. Udg. IV, 372 f. meddelt Breve fra Monrad vedrørende Fru Heibergs Tilbagekomst til Teatret.

86, L. 7. Han ... man afskrødtes : H. kgl. Res. af $\frac{21}{2}$, 1859 blev Hauch og H. Christensen afskediget, idet den førstnævnte udnævntes til Konferensraad, og den anden fik Ridderkorset. Efter Heibergs Død n. A. blev Hauch hans Efterfølger som Censur, medens Christensen modtog Linnéus som Bøgermeester, Byfoged og Bykriver i Næbro. I 1872 skrev Mourad til ham: „Jeg handlede efter bedste Overbeviisning, da jeg fjærnede Dem fra en Stilling, som De havde faaet kjær ... Jeg maa imidlertid indrømme, at efter vore Forhold var min Behandling af Dem noget haard, og naar jeg har tænkt paa disse gamle Dage, har jeg i Forholdet til Dem staaet som den, hvem der var Noget at tilgive.“ Sm. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852-59, 316. — L. 14. *Hvad Hr. Hauch angaar* : Direktionen Hauch-Christensen havde forinden Ministerskiftet gjort Indstilling om Huch's Optagelse i Direktionen, og Hall anbefalede denne Ordning til sin Efterfølger. Men Mourad gennemførte ikke Forslaget, da det vilde have umuliggjort Fru Heibergs Tilbagekomst. Sm. Note til III, 58, 25; H. Christensen: Det kgl. Theater 1852-59, 309 f. — L. 25. *deres Afvaegt* : Teatret ejede efter Fru Nielsens Død og Fru Heibergs Afgang ingen Førsteaktspillerinde.

87, L. 22. *Overblik i sin Theaterhistorie* : Meddelelsen findes i Overskott VII, 2.

88, L. 13. Geheimeraad Frederik Ferdinand v. Tillisch (1801—89) havde været Stiftamtmand, Kabinetssekretær, slesvigsk Minister og Indenrigsminister og var, da han $\frac{21}{2}$, 1859 blev Teaterchef, Medlem af Folketinget. Han var kendt som en dygtig Administrator, men havde ikke beskæftiget sig med Litteratur og Kunst. Egentlig betød Udnævnelsen, at man gik tilbage til det før den fri Forfatning gældende System, at have en højstaaende Hofembedsmand og Ekszellenz i Spidsen for Teatret.

89, L. 8. $\frac{22}{2}$, 1859 blev Berner kgl. udnævnt i sin tidligere Stilling som Teatersekretær og Regissør for Skuespillet og Operaen. Samtidig beholdt han sin Plads som Fuldmægtig i Kasserer- og Ekspeditionskontoret. Hans samlede Gage var 1400 Rdl. Da Arbejdet naatte ham til at tilbringe hele Dagen til aaldrig Aften paa Teatret, fik han n. A. 100 Rdl. i Tillæg for sin „Flid, Orden og Nidsjærbed“. (Kultusmin. Foranstaltninger 1859-60). Sm. Note til III, 19, 19. — L. 37. *Heiberg ... blev meget syg* : Det var det første Udslag af Heibergs Sygdom, Mavekræft, hvorefter han Aarst efter døde.

90, L. 29—91, L. 34. Skrivelsen findes i Fru Heib. Ark.

91, L. 37. *Jeg vilde atter optage min Virksomhed* : Paa Teatrets Vegne blev Kontrakten (T. Mus.) underskrevet af Tillisch. Den sikrede Fru Heiberg 800 Rdl. og Fcu af 1. Kl. (i den første Sæson 233 Rdl.). Indtægten havde ingen Indflydelse paa hendes Pension, som beløb sig til 1448 Rdl. Sm. Note til III, 51, 29. Kontrakten kunde fra Fru Heibergs Side opsiges med 14 Dages Varsel ved en Sæsons Begyndelse.

92, L. 3. „*Bogstavelens Skole*“, se I, 182, 7. — L. 32. „*Macbeth*“, Tragedie i 5 Akter af Shakespeare, overs. efter Schillers Bearbejdelse, af Foersom, Musikken af Weyse; opf. 1. Gang $\frac{12}{2}$, 1817. Lady Macbeth var sidst udført af

Anna Nielsen. — „*Maria Stuart*“, Tragedie i 5 Akter af Schiller, overs. af Hølleck (og senere af S. Beyer); opf. I. Gaug 17/4, 1817; Titelrollen var sidst udført af Anna Nielsen.

93, L. 31. *Saisonen udnævdes* : 1/10 1859.

94, L. 5. (*Sille Beyers*) *Bearbejdelser* : Sml. II, 148, 4, II, 175, 10 og II, 215, 23 og Noterne dertil. — L. 12. *Madam Gram* : Da Madam Grams Mand, Johan Frederik Gram, var Teatrets Portner, havde Ægteparret Bolig i Kommediehuset. Datteren, Ane Marie Gram, var Korsangerinde og udførte bl.a. Lady Teazles Fige i „*Engtaalelsens Skole*“. (Folketingslisten 1860. R. A.). Sml. III, 109—110. — L. 30-32. *Berners Billet*, uden Aarsangivelse, findes i Fru Heib. Ark. — L. 32. *Blomster og Laurbærkrønse* : Blomsterhandlerne averterede „Udvalg af smukke Bouquetter til Fru Heibergs Gjenoptreden“ (T. Mus.). Et Scenebillede, det første autentiske, den illustrerede Presse bragte, er gengivet i Hl. Tid. 7/10 1859 (sml. Et Læv III, 96), hvor det fortæller, at man aldrig havde set Mage til den Blomsterravn, Fru Heiberg var Genstand for. Bladet gentager, hvad nylig var skrevet om Skuespillerinden Mademoiselle Déjazet, at hun „bevejrer sin Alder, og at Tiden standser med Ærbødighed ligeoverfor denne uforgjængelige Ungdom“.

95, L. 3. *til Trods for Forbudet* : H. Teaterregulativet var og er Fremkaldelser ikke tilladt uden Chæfens specielle Tilladelse. — L. 12. *Collins Direktør* : Jonas Collins fratrædte som Direktør 21/1, 1849. — L. 19. *tilbudt hans Kone* : Lady Macbeths Rolle betvivlede ikke at tilhødes Anna Nielsen, da den siden 1835 havde hørt til hendes Repertoire, hvad Fru Heiberg har oversat. N. P. Nielsens Vrede, da der blev Tale om at fratage hende Rollen, var forstaaelig.

96, L. 9. *en af Hexens* : Se „*Macbeth*“, I, Akt, 3. Sc. — L. 13. *den forberedte og forandrede Udgave* : Det Eksemplar af „*Macbeth*“, hvori Sceneinstruktøren havde gjort Ændringer til Brug for Opførelsen. — L. 39. *Lady Macbeths Rolle* : I 1817 blev Lady Macbeth kveeret af den da 57aarige Hr. Astrup, men hermed ophørte Tildelingen af Rollen til en ældre Skuespillerinde, 1825 udførtes den af den da 34aarige Henriette Jørgensen, og Anna Nielsen var 32 Aar, da hun i 1835 overtog Rollen, og 50 Aar, da hun spillede den sidste Gang. Fru Heiberg var 98 Aar i 1850, altsaa stod hun og Fru Nielsen næsten paa det samme Alderstrin m. H. t. Lady Macbeths Rolle. Men Fru Nielsen ældedes tidligere end Fru Heiberg.

97, L. 14 ff. Fru Heiberg har citeret „*Macbeth*“ efter Shakespeares: Dramatiske Værker X (overs. af Wulff og P. Foursom). (1850).

100, L. 40. „*Kom, kom! hør!*“ : Foursoms Oversættelse har (S. 163) : „Kom, Svase! Kom!“

101, L. 40. „*stog og feig*“ : Foursoms Oversættelse har (S. 162) : „usel, fortabt i Tanker“.

103, L. 25-40. *Martensen* : Den christelige Dogmatik. (1849), 571-72. Udhævelsen skyldes Fru Heiberg.

104, L. 4. *es ... Sled i Dogmatiken* : Citatet er en fri Gengivelse af Mar-

tensens Mening S. 205. 18. At Fru Heiberg gav Lady Macbeth en Stuel, for hvilken der trods alt fandtes en Udvej til Frelse gennem Angeren og Nøden, hænger usædvanlig tæt sammen med hendes Ændring af Slutningen i „Kongensmordet“. Sml. III, 192, 17 f. og Neiiendam, 149.

106, *I. 2, en lille ... Skitse* : Sml. Helene Nybloms afvigende Fortælling af denne Skitzes Oprindelse, *Livsminder* (1923), 172.

107, *L. 21. Hr. Hoedt, hendes forælder* : Clemens Petersen kritiserede Hoedts læstetættelse som skruet og med direkte Hentydning til, at han havde faaet sin Fornæmnd (Overskou) „sparket paa Bønen“, at Wiehe, som hans Spil fik stor Anerkendelse, sfagde Fodrel., da han „hverken holdt eller løste Simulablude“. Sml. *Fødrebl.* ^{17/1}, ^{18/1}, 1860. Neiiendam: Michael Wiehe og Frederik Hoedt. (1920), 75 ff.

108, *L. 1. Goethe fortæller*: Citatet er ikke fundet. — *L. 14. Frederik den Syvende havde ægtet Grevinde Danner* : Vietsen fandt Sted ^{1/1}, 1850 i Frederiksberg Slotskirke. Omkring 1860 nævnte Uviljen mod hende og Berling Højdepunktet, og den fik ikke mindst Udtryk i Casino, hvor Erik Bøgh fra ^{1/12}, 1859 hver Aften opførte „Grevinden og hendes Sækkedebarn“, der vel handlede om Madame Dubarry, men som blev opfattet — hvilket ogsaa var Hensigten — som en Persiflage mod Grevinde Danner. Sml. Neiiendam: Casinos Oprindelse. (1923), 40 ff. — *L. 19. Frederiksberg Slot brændte* ^{1/1}, 1859, og de Nationalliberalses Organ Dagbl. benyttede denne Ulykke, hvor mange kunstneriske og historiske Værdier gik tabt, til yderligere Angreb paa det Berling-Danner'ske Regiments. Redaktionen mente, at „Køgens Abdikation na betragledes som en mindre følelig Ulykke, end den for nogle Aar tilbage ansaaes for at være“, og i Digtet „Frederiksberg“ hed det:

„Lad Ormens Kyh ei hænge!
Lad det ei stige fra Ormsgestad,
og lad det ei frækt derinde
ndspyde sjo Fæder, hvor Thronen staaer
og plette hvert hæderligt Minde!“

Sml. Dagbl. ^{24/12}, ^{25/12}, 1859. C. K. F. Møllbech udtrykte den samme Tanke i sit Digt „Frederiksberg“: „Brænd Pletten ud af Danmarks Riges Vaaben“: sml. hans *Saml. Digte* (1879), 231. — *L. 24. hendes intrigante Klage* : Grevinde Danners og Berlings Indflydelse paa Kongen var en Magtfaktor, som enhver Minister usatte regne med. Deres Medvirkning ved Amtmand Rotwitts Overtagelse af Regeringen, efter at Ministeriet Hall ikke havde kunnet faa Berling fjernet, var en Kendsgerning, der vakte stor Harm i de nationalliberale Kredse. Sml. N. Neergaard: Under Juuigrundloven II (1916), 337—46. — *L. 27. Frederik VII's Ven og Privatsekretær*, Bogtrykker Carl Berling (1812—71) var Chef for Civilisten og Ejer af Berlingske Tidende. Han var Fader til Grevinde Danners Søn. Kort efter Slotsbranden, under hvilken han ved et Fald blev Invalid, bragte man Folketæmmingen de Offer at lade ham

træde tilbage fra alle sine Hofstillinger. Dermed var hans politiske Indflydelse afsluttet. — *L. 31. Ministeriet Rotwitt—Blissen Fineske* : Folketingets Formand, Amtmand C. E. Rotwitt (1812—60) dannede sit Ministerium ^{21/2} 1859 med Baron C. F. A. B. Blissen Fineske som Udeærigsminister. Ministeriets Levetid blev kun kort, idet Konejlspræsidenten ^{1/2} 1860 pludselig døde, ramt af et Hjerteslag. — *L. 36. en offentlig Demonstration* : Den skulde være en Art Fortsettelse af de ret ordartede Gadeoptøjer, som ved Nytaarsid 1860 fandt Sted uden for Christiansborg, hvor en Folkehob raabte „Leve Kongen“ og „Ned med Grævinden“. Til de Deputationer, der udtalte Misbilligelse af Urolighederne, svarede Kongen: „Jeg ønsker enhver god Undersaats Frihed og Fred ved hans Arne; men disse Goder maa Kongen ogsaa have for sig.“ Sm. Flyvepost. ^{13/2} 1860. Hist. Meddelelser om Kbh. II (1916), 345—79.

109. *L. 3. Konferensraad C. J. C. Brastrup* (1789—1870) var 1845—63 Politidirektør i Kbh. — *L. 18. Publikum (kom) i Stemning* : I Tiedel. ^{21/2} 1860 skildrede Clemens Petersen Forskellen mellem Fru Nielsens og Fru Heibergs Spil som Lady Macbeth; medens den første forvandede ved sin djævelske Forhærdelse, var den anden en Lidende, der rædte, og for hvem en Forsoning „ikke blot var mulig, men endogsaa retferdig“. — *L. 22. Nielsen syg* : N. P. Nielsen optraadte sidste Gang ^{21/2} 1860 og døde ^{21/2} a. A. „efter store Lidelser“. Se Bevl. Tid. ^{21/2} 1860. — *L. 29. de betydeligste Roller* : Foruden Lady Teuzle og Lady Macbeth spillede Fru Heiberg i Sæsonen 1859—60 Lucretia i „Den Vægelsindede“ og Monseel Harus i „Tilfældet har Ret“. Ialt optraadte hun 40 Gange i 10 forskellige Roller.

111. *L. 20. den forfærdelige Ole* : Fru Heiberg fortalte om Ole: Bodridler under et Selskab, som Heiberg holdt paa Bondstrup ^{21/2} 1860; sm. Helgen Stemann: F. Meldahl og hans Venner III (1929), 110—12. I den unge Fru Meldahls Øjne var Heiberg da „en gammel støvet Mand“, men trods sin Sygdom meget maaner.

112. *L. 37. Bispinde Martensen med sine tre Børn* : Den senere Literaturhistoriker Julius Martensen (1839—1910) og Anns Maria (1841—88), 1865 g. m. Juristen Florian Farsø (1828—1916), var Børn af Biskoppens første Hustru; Josepha Martensen (1854—1924) var Datter af hans anden Hustru. Sm. Note til II, 283, 5.

113. *L. 30. en „Følelsesskuespillerinde“* : Anna Nielsen havde spillet Rollen i 1836.

114. *L. 6. Historikeren, Professor Frederik Schierens* (1816—82) Afhandling: „James Hepburn, Jarl af Bothwell, hans Anholdelse i Norge og Fængselsliv i Danmark“ er første Gang trykt 1863 i Historisk Tidsskrift, 3. R., II, senere i ændret Form i hans „Nyere historiske Studier“ I (1875). Fru Heibergs Citat er en fri Gengivelse af en begge Steder enslydende Passus (henholdsvis S. 471 og 167) om, at Dronningen paa Lordernes Opmantringer om at skille sig fra sin Fæstefælle svarede: „Jeg vil ikke, at I gjøre Noget, hvorved vor Ære og Samvittighed kunde plettes.“ — *L. 31. en Morderke* : I. Akt, 1. Sc. af „Maria Stuart“:

„Som en Morderske hun kom
Til dette Land“.

(Sohiller: Maria Stuart. (Det kgl. Theaters Repertoire. Nr. 77 (1835), 2)).

115, L. 29—116, L. 20. *Martensens Brev* findes i Fru Heib. Ark. — L. 36. *en enkelt protestantisk Seneas* : Martensen tænker indsigelig paa Replikken i Maria Stuarts (Det kgl. Theaters Repertoire Nr. 77 (1836), 42:

Ver Tro et jordisk Pant behøver, for
At den det høie Himmelske sig kan
Tilgaae. Derfor Gud blev Menneske.
Og i et syrlig Tægsaa lodslatted
Ugyldigen de høie Himmelsgyver.
Det Kirken er, den hellige, den høie,
Der os til Himmelen en Stige bygger;
Den hedder den almene, den catholske
Thi kun ved Allex Tro bestyrkes Troen.
...

116, 29-35. Skildringen her af Maria Stuarts Afsked med Frankrig stemmer med f. Eks. Mignets i: Maria Stuart (1851), 112 f., iflg. hvilken hun skal have udbrudt: „Adieu, France; adieu France! je pens ne vous voir jamais plus.“

119, L. 7. *Egnens Løge* : Distriktslæge i Ringsted J. H. K. Krebs (1809—82). Sml. Krieger I, 32; II, 455. — L. 25—120, L. 10. *Martensens* her trykte og Fru Martensens oprabte Brev, begge af 20/1, 1860. findes i Fru Heib. Ark.

120, L. 12. *min Broder* : Anton Pütges.

121, L. 25. *det var Døden* : Heibergs Dødsdag var 27/1, 1860. Det var en Lørdag, men da Heiberg døde ved Midnat, er det muligt, at Fru Heiberg mente, at han gik bort om Søndagen.

122, L. 13. *min Barndoms Ven, min Ungdoms Leder o. s. v.* : De Ord brugte Fru Heiberg, da hun samme Dag skrev Dødsannoncen, som Broderen tog med til Byen. Manuskriptet findes i T. Mus. Det er gengivet i Næstendam: Den danske Skueplads Historie For og Nu. (1917), 86. — L. 30. *Hans Høje* (1834—95) var fra 1857 til 1866 Tjener i det Heibergske Hus. Han blev derefter Garderobehjælper ved det kgl. Teater og døde som Manufakturhandler paa Christianshavn (sml. Krieger II, 455). Firmaet eksisterer endnu i 1944.

123, L. 13-13. *Salvum* findes i Evangelisk-christelig Psalmebog (1798), 174. Den er ikke medtaget i de senere autoriserede Salmebøger.

124, L. 27. *den lille Landskyrke* : Vesteup Kirke i Høllbæk Amt, hvor Præsten hed Johan Christian Teilmann. — L. 31. Josepha Martensen har skildret sine Besøg hos Fru Heiberg paa Bondarup i Sommeren 1860 og meddelt Breve fra hende til Fru Martensen; sml. Studenterhjemmets Julbog (1912), 65—61. — L. 40. *Martensens Tale* : Ved J. L. Heibergs Jorddødsdag den 3. Sep-

tember 1860. Sm. A. Püges' Brev om Julefærden i Var. til III, 125, 3. Det kan tilføjes, at den unge Bjørnstjerne Bjørnson var med i følget. Iøvrigt havde Heiberg fræhed sig al officiel Deltagelse i Form af Mindeforestillinger og lignende fra Det kgl. Teaters Side. Sm. Overskou VII, 46.

125, L. 534. *Hertz's Sang* blev trykt i *Flyve Posten* 9, 1860 og optrykt i *Hertz's Digte*. IV. (1862), 15.

126, L. 5. „*Det år*“ : Strofe fra Digtet „*Den Femte Jul*“ i J. L. Runeberg: *Fänrik Ståls Sägner*, II (1860), 55. — L. 13. *Digt paa Digt* : Blandt de mange Digte, som fremkom ved Heibergs Død, var Henrik Ibsens det betydte- ligste med de kendte Strofer: „Nu er pris i usengdens munde — først dog måtte kæmpen blunde“. Sm. Saml. Værker IV (1899), 275. — L. 15. *en hans Museo nærbestagtes Digtermaner* : Den norske Digter J. S. Welhaven: Digtet blev trykt i *Flyve Posten* 9, 1860 og optrykt i Welhaven: *Samlede Skrifter*. V (1868), 207—209. Foruden Christiania Teater afholdt Teatret i Bergen en Mindeforestilling for J. L. Heiberg, ved hvilken „kliverhoi“ ogsaa opførtes.

128, L. 36. *Hjærtige, trostede Breve* : Blandt disse var et smukt Brev fra Malvig, som A. D. J. har meddelt med Fru Heibergs Svar i Et Liv. I. Udg. IV, 374—76.

129, L. 7. *disse Breve* : Collin's Brev findes i Fru Heib. Ark. Damerne, som omtales, er hans Døtre: Louise, g. m. cand. jur. B. C. W. Lind; Ingeborg, g. m. Justitiarius Drewsen og Moder til Jonna, g. m. Baron H. Stampe; sm. Noter til I, 230, 18 og II, 220, 33-34. — L. 14. *Humboldt* : Den tyske Naturforsker Alexander von Humboldt fortæller i et Brev af 9/1 1835 til Varnhagen, at hans Brøder, Sproggranskeren Wilhelm von Humboldt (1767—1835) paa sit Dødsleje sagde de Ord, som Collin citerer frit; se G. Schlarier: *Erinnerungen an Wilhelm von Humboldt I* (1854), 557. — L. 33. *Jeg havde skrevet til ham* : Fru Heibergs Brev til Hertz, dateret Bonderup 9, 1860, findes i Fru Heib. Ark.

130, L. 140. *Hertz's Brev* og Koncepten dertil findes i Fru Heib. Ark. — L. 16. *Novellen „Johannes Johansen“* er Hertz' Roman, som udkom i 1860 i tre Dele. — L. 19. *mine Skatte* : Breve fra Heiberg til Hertz er trykt i „Breve fra og til Henrik Hertz“ 1895, 145—78, men det citerede Brev er ikke derimellem.

131, L. 10-21. „*Stilla, o stilla*“ : Se II, 281, 26—31. Den svenske Digter, Komponist og Historiker E. C. Geijer (1783—1869). — L. 22. *Herron havde sagt* : Munkes fri Gengivelse af Hoseas 2, 14 E. — L. 24. „*Naar Jorden vorder fattig*“ : Citatet findes ikke ordret i Mynsters Prædiken „Erindring af vore afdøde Venner“ (Prædikener I (1823)), som formodentlig er den Samling, Fru Heiberg henviser til. — L. 34. *de smaa Tanker* : Som et yderligere Vidnesbyrd om Fru Heibergs Kærlighed til Sønsøerne, særlig til Piger, meddeles her Fru Dorothea Neldens (1813—1920) Fortælling om sit daglige Samliv med Fru Heiberg, medens hun om Sommeren i Slutningen af Fyrreerne boede paa Sølyst. Den seks-tyvårige Skovløberdatter traf Fru Heiberg ved et Led i Dyrehaven, som hun skulde nabbe, og der udviklede sig snart et

Förtroilighedsforhold mellem hende og Barnet, som ikke søgte, hvem hun var, men kun, at hun boede hos Ektensand Sultv. De gik lange Ture sammen, under hvilke den lille Pige maatte fortælle sine Glæder og Sorger. Da Fru Heiberg atter skulde til byen, forærede hun hende et Bøger med Tak for i Sommer, Barnet følte hendes Udbehvelsel som et stort Savn.

132, L. 29. Sm. Var. til III, 179, 8 (sidste Side).

133, L. 4. *nogle af de Teater, som dengang fandt mig i Pennen* : Sm. Var. til III, 133, 4—7. — L. 9, *midt i Oktober* : 7de, 1860 forlod Fru Heiberg Boodrup; sm. Krieger I. 1. — L. 79, Billedhuggeren H. V. *Bissen* (1798—1868); hans Buste af Heiberg findes paa Fr.berg (se II, 364), Kunstmus., Det kgl. Teater og i Studentersforeningen, hvis Eksemplar har tilhørt Fru Heiberg og er skænket Foreningen af hendes Testamente. Da „Elvholm“ i 1881 opførtes for 200. Gang, forærede Venner Fru Heiberg et Maleri af Busten, omgivet af Blomster. Billedet findes i T.Mus. — L. 26, *sine Moders Brevværling ... i Skilsmidssagen* : Brevene blev i 1832 og i 2. og 3. Udg. i 1833 udgivet af Fru Heiberg under Titlen: Peter Andreas Heiberg og Thomasine Cyllenbourg. Sm. III, 202—4 og Noter.

134, L. 2, *det sidste Brev* : Collins Brev findes i Fru Heib. Ark. Det var dog ikke sidste Gang, han skrev til hende. Endnu 11de, 1861, da „Maria Stusst“ opførtes, fik hun Brev fra ham. Sm. Et Liv. I. Udg. IV, 378. — L. 17-31, *Mads Vigs Meddelelse* findes i Fru Heib. Ark. — L. 26-31, *Geholmerand Andre o. s. v.* : Sm. Fortegnelsen i de Heibergske Familiepapirer (N. k. S. 3066, 4°).

135, L. 4, *hans samlede Værker* : I 1861—62 udkom J. T. Heiberg; *Prosaiske Skrifter I—XI*, i 1862 *Poetiske Skrifter I—XI*. — L. 13, *Sprogmanden og Historikeren N. M. Petersen* (1791—1862) og *Departementschef Edvard Collin*, sidste Søn af Jonas Collin. — L. 25, *det Offentlige agtede* : Marineministeriet, som ejede Søværnshuset, ønskede, paa Forslag af Arkitekt Meldahl, selv at raade over den tidligere Administrationsbygning, hvor Heibergs huse. Dares Lejlighed er siden benyttet til Tjenestebolig for højstaaende Sø-officerer. — L. 37, *Grunden vælges ude i Rosenvangen* : Planen om, at Fru Heiberg skulde lade bygge en Villa ved Rosenvangens Hovedvej, hvor ogsaa Krieger flyttede ud, tog Fart fra Sommeren 1861. Husets Arkitekt var J. D. Hørdahl (1813—1902); om dets Tilblivelse sm. Krieger I, 26; 38; 161. Helga Stemann; F. Meldahl og hans Venner III (1929), 289. Fru Heiberg flyttede ind 11de, 1863 og boede der til 1875. Husnummer var 39, senere Nr. 20. Maleren F. Richard har tegnet Villan og den blomsterfyldte Have, som den ses nu, da Henrik Ibsen forevigele den i sit Rimbrev til Fru Heiberg (se III, 181). Udbygten til Søndet er forsvundet, men Ihuset eksisterer endnu paa Strandboulevardea med nyere Tilbygninger som en Afdeling af Finnsens Lys-institut.

136, L. 13-14, *(Kriegers) Moder* : Anna Elise Krieger, f. Finne (1791—1853); *(Ks) Søster* : Sophie Magdalene Krieger (1811—62); en *gammel Tante* : Margarethe Vilhelmine Finne (1792—1869).

137, L. 13, *en norsk Slægt* : Kriegers Moder tilhørte den norske Slægt

Finne, og han var selv født i Kolbjørnsvik ved Arundal. — *L. 30. kenimod 35 Aar* : Dr. jur. A. F. Krieger var født 1817 og afdøde 43 Aar i 1860. Han var da Højesteretsassessor, lrv. Professor ved Univ. og tidl. Indenrigs- og F3. nansminister. Fra 1868 til 1890 var han Medlem af Landstinget. Senere blev han Justitsminister og paany Finansminister til 1874. Foruden at hjælpe Fru Heiberg med Udgivelsen af Heibergs Saml. Værker, søgte han hendes anonyme teaterkritiske Artikler i Stil og fik dem optaget i Tidsskrifter og Blade. Hans ridderlige Forhold til Fru Heiberg skabte det Rygte, som i 1863 fandt Vej til Provinspressen, at de skulde giftes, men han dementerede Rygten offentligt og tilføjede, at „det havde smertet hende“. Sml. Krieger I (Indledning); Helga Steenm: Muldahl og hans Venner VI (1932), 90—117; Neieudam, 123—30.

133, *L. 26. hvad er det, vi Andre gjøre* : Fru Sødring medvirkede ikke ved Opløselsen af „Marie Stuart“. — *L. 34. „Marie Stuart“* : Clemens Petersen gav en indgaaende Karakteristik af Fru Heibergs Spil som Maria: „Meget notop af det, der karakteriserer hende som Skuespillerinde, er Betingelser som Rollen stiller: en Plastik i Stilling og Bevægelse, der minder om en antik Billedstatue, og en fin Sands for pleifri formel Skjønhed. Fru Heiberg er Charakter-skuespillerinde, men med et stort lyrisk Fønd; hun er for en stor Del opdraget i det franske Lystspil, men hun har vundet sit store Navn derved, at hun ved Siden af en aldrig forfættet Pointering eiede en Høngivelse i Stormlugen og en Possians Fyldte, som hendes Text ingen Anelse havde om. . . . Selve Skriftemaafet spiller Fru Heiberg vidunderlig, ganske forbausende. Det tyskes hende virkelig at frembringe et Indtryk af, at Marie her er alene med Gud.“ Sml. Fædrel. ^{89/}, 1861; Neieudam, 25; Fr. Selbyberg: Dansk Teaterkrønik (1937), 215.

139, *L. 8. Tegners Ord* : Den svenske Digter Esaias Tegnér (1782—1846). Citatet er ikke fundet. — *L. 22. vor Moder var død* : Fru Heibergs Moder (sml. I, 13, 7 og Note) døde ca. 80 Aar g3. i sit Hjem i Holmens Gade, Hjørnet af Vingaardsstræde, ^{1/}, 1861 af Bronchitis og blev begravet paa den norske Kirkegaard ved Møllergade, hvor hendes Grav endnu er bevaeret. Hun passede sin Restaurant til det sidste, men havde omkring 1847 opjvætt Teltet paa Dyrshavnshakken. Boet blev overtaget til privat Skilte, men hvad hun efterlod, kan ikke oplyses, da Arvingerne, hvoriblandt Fru Heiberg var, hverken gav Indberetning til Skifteretten eller betalte Arveafgift. Sml. Pers. Tidsskrift 1939, 161 f. Fattig har hun dog næppe været, siden hun kunde optænde som P3isters „Bankier“, naar han var i Pengeforlegenhed. Sml. O. Zinck: J. L. P3ister (1896), 118. Det fremgaar af et Brev fra Anton P3tges dat. ^{1/}, 1861 (Fru Heib. Ark.), at hun saavel som han arvede 1800 R3dl. „efter salig Moder; jeg har sat mine ud for begge mine B3rn, men ikke desto mindre skal de til enhver Tid vere til Din Tjeneste“.

140, *L. 36. Fruken Harboe* : se I, 73, 6 og 88, 10 med Note. — *L. 38. tre stakkels Smaafigor* : Deres Navne var 1) Sarah (eller S3rsh) Henriette (1853—1941), g. 1882 m. L3ge Aage Svendsen (1851—38); 1893 m. Proprietær N. A. C. Kana (1868—1936). 2) Lelia Adela (1855—1917). Ugift.

3) Anna Louise (1857—1907), g. 1890 m. Rentier Regner Anderson Westenholtz (1865—1913).

Børnene var født uden for Ægteskab i Frederikssted paa St. Croix som Døtre af Søkaptajn P. W. Schousboe, d. 1873, 61 Aar gl., og den indfødte Sarah Haverkom, der døde $\frac{2}{3}$, 1858, 32 Aar gl. Faderens Ven var Søkaptajn, Vaterskont U. C. Poulsen (1807—68), som flere Gange omtales i Frøken Harboes Brev til Fru Heiberg (R. A.). Frøken Harboes Halvbrøder, Søkaptajn Kummerlohn, havde vakt hendes Interesse for Børnens triste Skæbne. Fru Heibergs Kærlighedsbetæring kan ses i Belysning af, at hun modtog Børnene igennem Frøken Harboe, thi derved rakte hun en taknemmelig Haand ud over Graven til Vennen i den fjerne Ungdomstid. Hun forstod nu, hvad han havde betydet for hende, og hvad han havde lidt. (Smf. A. D. E. i Fr. Liv, I. Udg. IV, 399 og Nefiendens, 146 f.). Familien var vred over, at hun ikke valgte at tage fattige Børn indsa for dem til sig (Medd. fra hendes Grundneve kgl. Kapelmusikus Victor Hansen). Over for Fru Søding maliveredde hun sin Hædning med at sige: „Det er for tomt at leve saaledes udelukkende for sig selv og hver Morgen, naar man vaagner, spørge sig: Hvormed skal Du betjene Dig i Dag?“ Smf. Brindringer II (1895), 91. „I Morgen Kl. 3 begynder altsaa et nyt Afsnit af mit Liv!“ skrev hun $\frac{27}{6}$, 1861 til Krieger. Smf. Krieger I, 13 ff. Efter Ansøgning, skrevet af hana, blev de if. kgl. Res. $\frac{29}{4}$, 1862 adopterede og fik Tilladelse til at føre Familienavnet Heiberg og til at indtræde i Ægteskabets Rettigheder, „deriblandt indbefattet de særegne Rettigheder, som paa Grund af min ældste Mandes og min Stands maatte kunne tilkomme dem“. Herved tænkes paa en Optagelse i Vennetofte, som siden blev gennemført. Smf. Justitsmin. I. Dep. P. 2037 (R. A.). Om Forholdet mellem Fru Heiberg og hendes Adoptivdøtre smf. Holm Hansen: Hvad jeg oplevede. (1911), 170 f., Karl Madsen: Et mærkelig Udbud af en Bogsamling i: Aarbog for Bogvenner. 1925, 31—43.

141, L. 12. *Som en Indskydelse fra oven*: Til Fru Axelline Lund fortalte Fru Heiberg, at det var efter en Nats Kamp, at hun bestemte sig til at antage sig alle tre Børn i Stedet for et af dem, hvilket først var Hensigten. Smf. Axelline Lund: Spredte Erindringer. (1917), 122.

142, L. 1. et ... *rørende Brev fra Børnens Fader*: Brev fra Kaptajn Schousboe til Fru Heiberg skrevet i Aarene 1861—67, findes i Fru Heib. Ark.

143, L. 5. *Richard den Tredie*: Citatet er fra 5. Akt, 3. Sc. (Shakspeare: Dram. Værker? VI, (1848), 274—6). — L. 11-26. De første Strofer af Sangen „Jørgen og Anna“ i „Hjortens Flugt“ (Chr. Winther: Saml. Digt. VII, (1860), 99). — L. 29. „Vilde“, Shakspeares Jystapil, hvori Fru Heiberg spillede Titrolen, opførtes $\frac{10}{3}$, 1861. — L. 30. *Børnens Faders Ven*: Søskaptajn Paulsen; hans Brev findes ikke i Fru Heib. Ark.

147, L. 13. *(Heiberg) havde aldrig indvilliget i at antage sig tre fremmede Børn*: Meddelelsen leder Tanken hen paa et Replikskifte mellem Bjørnstjerne Bjørnson og Fru Heiberg. Da Bjørnson engang udbød: „Men en Ting forstaar jeg ikke; at De ikke fik Børn i Deres Ægteskab.“ — „Kære Bjørn-

son, De tror da vel ikke, at det var min Skyld," svarede Fru Heiberg. Se John Paulsen: Samliv med Ibsen (1913), 225; Neftendam, 28. — *L. 23. sin Lærerinde* : Psk. Margrethe Hirsch var fra 1862 i nogle Aar Lærerinde for Fru Heibergs Adoptivbørn. Sml. Ver. til III, 150, 22. — *26. den stakkels Agnete* : Paa dette Tidspunkt (omkr. 1862) udførtes Agnetes Rolle i „Elverhøj" af Fru Jacobson i Larcher eller af Josephine Eckardt f. Thorberg, medens Fru Heiberg spillede Elisabeth.

148, L. 12. en hel Række Roller : Af sine Roller fra tidligere Tid spillede Fru Heiberg i 1860—61 bl. a. Grevinden i „Ovindens Vaaben", Viola og Ninon, men af nye kun Mathilde i „En Hjemlighed". Ogssaa i Aarene 1861—62, 1862—63 og 1863—64 nejedes hun med én ny Rolle hver Sæson; den sidste var ²¹/₂ 1863 Donna Beatrice i „Spøg ikke dermed". Af sine unge Roller fastholdt hun, trods de fyldte 50 Aar, Dina, Hanna i „Tilfældet har Ret", Sophie i „Nei" og Agnès i „Fruentimmerskolen". Hun optraadte sidste Gang ²¹/₂ 1864 som Elisabeth i „Elverhøj". — *L. 15. Bladene havde begyndt at hakke paa Theatrets Bestyrelse* : Fru Heiberg hentyder formentlig til en Artikel i Fædrel. ²¹/₂ 1861, hvori der klages over, at Teatret væsentligt opfører Stykker fra den Heibergske Periode.

149, L. 5. Jeg ... drog i Juni ... derud : Fru Heiberg boede paa Bondegaard fra Midten af Juni til Slutningen af Sept. 1861. Om hendes tungsindige Stemning derude sml. Krieger I, 13—48 og Brevet til Fru Martensen af ²¹/₂, meddelt i: Studentarhjemmets Julebog 1912, 68—70. — *L. 31. maagt et kjært Besøg* : Fru Heiberg fik bl. a. Besøg af Krieger, Fru Martensen og hendes Datter samt af Fru Sødring, som har skildret sit ret mislykkede Ophold derude. Sml. Erindringer II, 91—97.

150, L. 37. Beslutningen ... blev stadig fastere : Allerede ²¹/₂ 1862 skrev Fru Heiberg til Krieger (I, 80), at hun burde opføre med at spille Komædie, da „det er stygt at udøve en Kunst uden at have den rette kunstneriske Glæde". ²¹/₂ s. A. skrev hun, at der undertiden, naar hun stod paa Scenen, overfaldt hende en Følelse af, at hun foretog sig „noget uværdigt" (smst. 152). Wiehes dødelige Sygdom, der vilde medføre, at hun mistede sin bedste Medspiller, og Teaterchef Tillischs Afgang ²¹/₂ 1864 modvode endelig 6. August hendes Beslutning om at fratræde. Sml. A. D. J. i Et Liv, 1. Udg. IV, 378—82.

151, L. 15. Nogle Dage efter : Stemmer ikke med Fru Heibergs Brev ²¹/₂ 1864 (Krieger I 330 f.) iflg. hvilket Mødet med Wiehe „uden for hendes Havn" var tidligere, i hvert Fald før deres sidste Sammenspil (i „Bagtælsens Skole") ²⁰/₂ s. A., hvorefter Wiehe bankede paa Fru Heibergs Dør paa Teatret for at ønske hende en lykkelig Sommer. — *L. 18. Michael Wiehe* : I foranævnte Brev til Krieger af ²¹/₂ 1864, Wiehes Dødsdag, har Fru Heiberg mere umiddelbart fortalt om sit Møde med Wiehe, der fandt Sted paa den nuværende Strandboulevard uden for hendes Villa: „Der var Aar, hvor jeg hang ved ham med en Inderlighed, som jeg aldrig troede kunde kjølues; det var en Illusion! Han valtede et Bjærg af Is paa mit Hjerte... Han kunde ikke tante sin Plads derinde... Han spurgte til mit Befindende, idet hans Øine

lvilte saa varmt paa mig, med en Bledhed i Stønnen, som jeg aldrig har hørt i den Guld hos Nogen." — *L. 32. han rejste til Norge* : Saa syg af Diabetes mellitus, hvorfra Wiehe havde lidt i flere Aar, rejste han ²⁾, 1864 til Christiania for at give Gaatespil sammen med Wilhelm Wiehe og P. Høster. Bjørnstjerne Bjørnson maa have set, at han var en syg Mand, siden han i en Karakteristik skrev, at Wiehe Spil tidligere havde straalet af større fysisk Skønhed og Kræft, men at den Aandens Adel, der nu beherskede det, var som den stille Klarhed, man hellere vil have end Sol: „Ordets indtrængende Magt, Blikkets dybe Troskab, Væsenets hele Vedehæftighed er hans egen" — og er næppe set større paa nogen Scene eller i nogen Kunst i Norden". ³⁾, vendte han mere syg hjem, og i Sept. forsøgte han i Carlsbad at genvinde sit Hælbred; men det lykkedes ikke. Han kom tilbage i Midten af Okt., og ⁴⁾, døde han, 14 Aar gl. Han blev begravet paa Assistens Kirkegaard, hvor Graven endnu er bevaret. Sm. Neliendam: Michael Wiehe og Frederik Høedt. (1920), 78 f. Samme: Breve Skuesp. II, 264—69. — *L. 36. et sønes aldrig mere* : Strider mod Fru Heibergs Brev ⁵⁾, 64 (sm. Note til L. 15). — Om et Møde mellem Fru Heiberg og Wiehe senere end Aftunsmødet paa Teatret ⁶⁾, findes en Beretning, der bygger paa en „Familieankdote" i den Wiehe-Schwartzske Familiekrøde. Iflg. denne skulde Fru Heiberg have aflagt et Besøg ved Michael Wiehes Sygeseng faa Dage før hans Død. Fru Heiberg nævner hverken i Et Liv eller i sine samtidige Breve til Krieger eller i andre fortrolige Udtalelser om Wiehe og hans Død et saadant Besøg, der efter Sagens Natur, hvis det har fundet Sted, ikke kan antages at være gaaet hende af Munde. Wiehes Kusine, Fru Marianna Schwartz, fortalte, at en Dag, da hun kom for Michael Wiehes Død passede hun, ringede det paa Døren. Hun gik ud og lukkede op og „indtraadte" — nej svarede — en Gestalt: Johanne Luise Heiberg. Hun knælede ved Michael Wiehes Seng, greb hans Haand og kyssede den, og et Øjeblik efter svarede han hørte som et Syn. Denne romantisk klingende Beretning var blevet fortalt i Familiekrøden og udførte denne; den er ikke nedskrevet blandt mange andre Optegnelser om hvad der i Aarenes Løb havde haft Interesse for Familien. Den er ca. 1911 genfortalt af A. C. Tarsen til Robert Neliendam og ca. 1917 af Marianna Schwartz' Datter Louise til hendes Fætter, Redaktør Walter Schwarz, som har meddelt den i en Krønike i „Politiken" 1. Juli 1913 („En Livendekens fra „Røstingsmøde""). Denne Meddelelse er dog sket med Forbehold. Hertil er der formentlig god Grund alene i Betragtning af Beretningens Overlevering. Saaframt denne Marianna Schwartzske Beretning er rigtig, maa Fru Heiberg bevidst have fortalt dette sidste Møde, skønt hun ellers maa have været klar over, at det ikke kunde forblive ukendt, da en af Michael Wiehes nærmeste Slægtninge havde været til Stede. —

L. 37-40. Sm. flg. Notater i Fru Heibergs Kalender (i hendes Arkiv):
 [1864: October] den 31. October 1864 døde Michael [!] Wiehe, d. 7. November blev han begravet. Paa den Krank, jeg i Væmnd og Smerte handlede til ham, saarede jeg min Haand paa de spilde Blade. Jeg tænkte, ak! til det Sidste saarede han mig.

[1865: October] d. 31. October 1864 døde M. Wiehe, d. 7. November be-

gravet. Jeg rev mine Hænder tilblods paa de epidiske Blade, hvorfra jeg bandt hans Krans.

[1866: October] d. 31. October 1861 døde M. Wiehe, d. 7. November begravet. Jeg rev mine Hænder tilblods paa hans Krans.

[1867: October] 31. October 1864 døde M. Wiehe, d. 7. November begravet. Jeg rev mine Hænder tilblods paa de epidiske Blade, hvorfra jeg bandt hans Ljgkrans.

1668 og følgende Aar staar der intet.

154, L. 38. Den franske Filosof D'Alais Pascal (1623—62). Den Udtalelse, Fru Heiberg sigter til, findes i hans „Tanker“, oversat af de Coninck, 2. Afd., Sept. 1867, 415. Sm. Krøyer II, 62.

155, L. 14. de gamle Kirkefædre : Tertullian, Cyprian og Augustin har bl. a. udtalt sig mod Teatret. — L. 24. Jeg vil løbe min Vej : Lignende Sætninger har Anna Lassen skildret i: Teater og Tempel. (1935), 91 f. Sm. Michael Neiiendam: Frikirker og Sekter. (1927), 212 f.

156, L. 26. en Danserinde : Fru Heiberg hentyder til Solodanserinden Augusta Nielsen (1822—1902) og hendes Forhold til Prins Frederik af Hessen, Dronning Louises Broder. Sm. Neiiendam: En Danserinde. (1918).

157, L. 15-26. Citater er fra „Harleif“, 2. Akt, 2. Sc.

159, L. 36. Citatet er en fri Gengivelse af Jesajas 29, 8: „Og det skal gaae, som naar den Hungrige drømmer og synes, at han æder, men naar han opvaagner, da er hans Sjæl tom; og ligesom naar den Tørstige drømmer og synes, at han drikker, men naar han opvaagner, da er han mat og hans Sjæl tørstig.“

161, L. 9. „Emilie Galotti“ eller „Kabale og Kjørlighed“, Lessings og Schillers Sægespil. — L. 31. Prinsesse Eboli : Den kvindelige Hovedrolle i „Don Carlos“, Sægespil i 5 Akter af Schiller, oversat af Rahbek, opf. 1. Gang ²⁴, 1831; Fru Heiberg var 18 Aar, da hun spillede Prinsessens Rolle.

169, L. 16. Ludwig Devisens (1784—1832), berømt tysk Karakterskuespiller. — L. 19. „O, du —“ : Cassios Beplik fra „Othello“ 2. Akt, 3. Sc. (Shakespeare, Dramatiske Værker 7, VII. (1849), 58). — L. 24. Nourrit var en af Bouffonvillas Venner. Sm. Aug. Bouffonville: Mit Theaterliv I. (1818), 64—67. Sm. II, 177 og Note. — Edmund Keun (1787—1833), berømt engelak Karakterskuespiller; sm. Karl Mantzius: Skuespilkonstens Hist. VI (1916), 81—122.

170, L. 27. den italienske Skuespillerinde Adelaide Ristori (1822—1906), Karl Mantzius har skildret hendes Fortrængen af Rachel i: Skuespilkonstens Hist. i det 19. Aarh. (1922), 86—88. Sm. Note til III, 76, 3.

171, L. 3. Den franske Skuespillerinde Léontine Fay, senere Madame Volvys (1810—76), hvem Heiberg under sit Ungdomsophold i Paris bekendtgjorde i de Børneroller, som Scribe skrev for hende, og som fremkaldte et Par Digte paa Fransk fra Heibergs Haand. Sm. Heib. Post. XI, 399 ff. N. C. L. Abrahams: Meddelelser af mit Liv, 446.

182, L. 4-35. Mortensens Brev findes i Fru Heib. Ark.

183, L. 8. min Afshed : Om Fru Heibergs Sindstæmning efter Afskeden

sm. Krieger I, 327 f. Det var i denne Periode, hun begyndte Nødskrivningen af 2. Del af Livserindringerne. Sm. Indledning (IV, 13 f.). — *L. 4.* Departementschef Rudolph Heinrich Carl Conrad *Krausold* (1819—89) konstitueredes — paa anbefaling af Tillisch — ¹¹/₁₂ 1864 som Teaterchef, men afgik allerede ¹¹/₁₂ 1866, da han ikke ønskede at have Ansvar, naar Sparobestrebelsene efter Krigen skulde gaa ud over Teatret. — *L. 5.* det ... nye Ministerium: i C. A. Bluhmes andet Ministerium, som udvæntes ¹¹/₁₂ 1866, blev Teaterchef Tillisch Indenrigsminister. — *L. 6. Eleveinstruktioner* : Fru Heiberg overvejede nogen Tid at blive Lærerinde for Teatrets unge Damer, men da Chæfens Tilbud vilde bringe hende ind paa Høedts Omraade, foretrak hun at afsaa det. Sm. Krieger II, 17—26. — *L. 9.* Departementschef Andreas Conrad *Patscher Lindø* (1814—68) var Teaterchef 1866—76. — *L. 12. Høedt havde ... træt trukket sig tilbage* : Fra ¹¹/₁₂ 1864 tog Høedt sin Afsked som Sceninstruktør uden Pension. Tillisch bemærkede over for Ministeriet, „at han i længere Tid ikke havde haft nogen Interesse for Sceneinstruktørfaget, som for en stor Del havde været udført af en Anden imod et Honorar, som er udrædet af den Professor Høedt tillagte Lønning“ (Kulturm. Forstillinger 1864 Nr. 61 (B. A.)). Efter at Skuespiller W. Holst i nogen Tid havde varetaget hans Pligter, blev Embedet besat med H. P. Holst, som fik 1500 Rdl. i aarlig Gage. I Fru Heibergs Periode, 1867—74, var han hendes Medhjælper og Instruktør for Operaen samt det ældre Repertoire med reduceret Gage. Fra 1875 til sin Død 1893 var han altså Førsteinstruktør, dog kun af Navn og helt i Skygge af William Bloch. — *L. 16. Jeg valbode længe* : 1865 debuterede Fru Heiberg som Sceninstruktør ved at lede Indenledningen af Bjørnsøns første Skuespil paa Det kgl. Teater „De Nygifte“. Sm. hendes Optræde i Lægget: B. Manuskripter, trykt i Et Liv. I. Udg. IV, 385—93. Fra ¹¹/₁₂ 1867 overtog hun Stillingen. Skrivelsen fra Høedt findes i Fru Heib. Ark. Sm. Vær. til III, 134, 38.

185. *L. 26. Min Methode som Sceninstruktør* : Fru Heiberg nedskrev ikke sine mis-en-scener, men gjorde enkelte Notater af praktisk Natur og arbejdede især i Indenledningen ud fra det Fantasi-billede af Stykket, hun havde dannet sig. Sm. Notendern, 139. Notater, benevnt „Instruktionsudkast“, findes i Fru Heib. Ark.

186. *L. 13. mange Udenforstående* : Det var ikke alene udenforstående, der kritiserede Fru Heibergs Virken som Sceninstruktør. Fru Sødning anerkendte „hendes kunstneriske Blik og dramatiske Sans“, men beklagede, at hendes fysiske Kræfter ikke slog til, hvilket bl. a. medførte, at hun „efterat have overvundet de første Prøver paa et Skuespil trak sig tilbage og først atter viste sig ved Generalproven“. Sm. Erindringer II, 160 f. Naardest i sin Dorn var August Bournonville: „Det kunde ikke andet end gjøre et besynderligt Indtryk at see den geniale Skuespillerinde, hvis Ynde og Elskværdighed havde været Hoved-Ftencatet i hendes kunstneriske Fremtræden, nu som en gammel Kone gaa omkring og commandere med en Embedsmand og en Stenme, der først havde tilbage af det Trykkeri, som i en tidligere Periode havde henrevet

Kunstens Venner. Tu Ting havde hun imidlertid beholdt fra sine Velmagtsdage, nemlig sin Protektionsløst og sine udpegede Antipathier“. Sm. Mit Theaterliv III, 1, 19; Var. til III, 155, 25. — *L. 27. Phister ... havde set med skjæve Øine* : Om Phisters Forhold til Fru Heiberg som Scenestructurør sm. O. Zinck: J. L. Phister. (1896), 186 ff. — *L. 36. Phisters Brev* findes ikke i Berners Arkiv i Kgl. Bibl.

107, L. 6-18. Berners Brev findes i Fru Heib. Ark. — *L. 26. „Syssoverdag“* : Sm. I, 221, 27 med Note og I, 257, 26. Om Fru Heibergs Stemning, da hun i Studenterforeningen 1869 horte Kr. Mantzius oplesen Stykket sm. Krieger II, 77.

108, L. 4. Shakspeares, Oehlenschlägers og Holbergs ... Digterværker : i Iscenesættelsen af „København i Venedig“ benyttede Fru Heiberg Lærligheden til at demonstrere sin Alfetra, idet hun i Scenen med Skrineas lod et Par Engle svæve ned og pege paa det rette, skønt Shakspeare mener, at Baasans inderlige Kærlighed indlokkesvælg leder ham vaelge det rigtige; sm. Neibendam, (42. „Palnatoke“ gjorde hun nærmest til et Melodrama; sm. Bournoville: Mit Theaterliv III, 1, 19. Om Fru Heibergs Holberg-Iscenesættelser sm. J. C. Normann: Holberg paa Teatret. (1919), 210—14. — *L. 20. Ibsen og Bjørson* : Fru Heiberg nævner ikke, at Heiberg havde forkastet „Hærmandene paa Helgeland“ af Ibsen og „Møllen Slagene“ og „Halle Hulds“ af Bjørson. Sm. Neibendam: Det kgl. Teaters Hist. I (1921), 145—53. — *L. 27. „De Nygifte“*, Lystespil af Bjørson i 2 Akter, opf. 1. Gang ¹⁹/₁₁, 1865. Sm. Note til III, 183, 16. Ved sin poetiske Duft gjorde det lille Lystespil, som i Tonen mindede om Hertz' Skuespil, stor Lykke og opførtes i de følgende Aar 75 Gange. I Et. Liv. 1, Udg. IV, 391 er Bjørsons Takkebreve til Fru Heiberg trykt. — *L. 31. „Maria Stuart i Skotland“*, Drama i 5 Akter af Bjørson, opf. 1. Gang ¹/₂, 1867. Fru Eekardt spillede Titelrollen. Med hende var Bjørson tilfreds, men især skrev han om Opførelsen: „Fru Heiberg siger, at hun tror paa det Nye, men holder dog fast ved det Gamle. Hun instruerer ret godt (kun danner han dem for meget i sit eget Billede), arrangerer fortælleligt, men besætter ad Helvæde til — — — Vi lærer ikke det ægte og sande, men man nøjes med „det Smukke“. Forud for Opførelsen havde Clemens Petersen i et Brev forsøgt at rettede Rollebetsætningen. Sm. Neibendam i: Politikens Kronik ¹/₁₁, 1920; ¹/₁₂, 1932.

109, L. 24. „Kongs-Eminerne“, historisk Skuespil i 5 Akter af Ibsen (1864); opf. 1. Gang ¹¹/₁, 1871. Holm Hansen fortæller i: Hvad jeg oplevede (1911), 78, at det egentlig var hun, som vakte Fru Heibergs Interesse for Opførelsen. Han foretog en Forkortelse, som Ibsen godkendte. — *L. 25. „De Unges Forbund“*, Lystespil i 5 Akter af Ibsen, opf. 1. Gang ¹⁰/₂, 1870. Denne dato er dog ikke Ibsens svenske Fødselsdag i Kbh., idet „Gildet paa Solhøng“ allerede ¹/₁₂, 1861 var spillet paa Casino. Om Hensigten med „De Unges Forbund“'s Opførelse sm. Note til III, 74, 15.

100, L. 29. Kgl. Skuespiller *Emil Poulsen* (1842—1911). For ham, som havde debuteret i 1867, blev „Kongs-Eminerne“ af stor Betydning, idet han i

Bisp Nicolas' Rolle brød igennem som Karakterkuespiller. Sit kunstneriske Forhold til Fru Heiberg, „der var af dybeste betydning for min udvikling som skuespiller," har han skildret i: *Ord och Bild* XX. (1911), 85—96.

191, *L. 1-2*. Citat fra „Fru Sjøel efter Døden", 4. Akt (Huib. Foet. X, 251). — *L. 5*. „*Cymbeline*", Shakespeares Skuespil i 5 Akter, oversat af Julius Marstensen, gaves ¹¹/₁₀ 1871 og var ikke tidligere opført paa Det kgl. Teater. Heri hved Fru Heibergs Ellev Agnes Dehn (senere Fru Gjerding) igennem som Inogen. — *L. 8*. en *Theaterkritik* : Den paagældende Kritik af „Kongs-Eminerne"s Iscenesættelse, som formodentlig skyldes Edgard Collin, findes i *Dag. Nyh.* ²¹/₁₀ 1871. Sml. *Overskou* VII, 592. — *L. 21*. „*Tænd flere Lys!*" : Replik fra 3. Akt af „Kongs-Eminerne" (1864), 74 f. — *L. 38*. *Slutnings-udtalelsen* : 5. Akt (Kongs-Eminerne, 216).

192, *L. 18*. *Sigrids Ord* : Da Fru Heiberg ikke kunde tolerere den Replik, hvormed „Kongs-Eminerne" slutter: „Skule Baardsson var Guds Stedborn paa Jorden -- det var Guden ved ham", fik hun Hensens Tilslædelse til at benytte Sigrids Ord fra en tidligere Sted i Dramaet (S. 213) til Slutningsreplik: „Nu kommer Skule Baardsson angrende hjem fra sin Ulydigheds-gang paa Jorden". Ud fra disse forskellige Slutninger falder to hinanden modsatte Betydninger over Dramaets Grundtanke, men den forandrede Slutning opløste det i en Harmoni, som faldt inden for Fru Heibergs Krav om Moral og Skønhed. Sml. *Neilendam*, 142 f.

193, *L. 4*. *uden lydelig Ære* : Scenestrøktrens Navn nævnedes den-gang ikke paa Plakaten, og hans Indsats var kun sjældent Genstand for offentlig Omtale. — *L. 32*. *i syn Aar* : Fru Heiberg var Scenestrøktreice fra 1867 til 1874. Den sidste Forestilling, hun iscenesatte, var Shakespeares „Romeo og Julie", som blev genoptaget ¹¹/₁₀ 1874. Emil Poulsen (Romeo) mindedes fra Provenc, at Fru Heiberg skød Agnes Dehn (Julie) tilside og sagde Monologen ved Giftnuskens sendedes, at den gamle Dame i Kaabe og Kyechat for-ervandt, og man kun saa Romens elskende, ulykkelige unge Brud. Sml. *Ord och Bild* XX (1911), 89 f. — *L. 40*. en *Udflygt til Syden* : Med Støtte af Kaptajn, Brygger J. G. Jacobsen rejste Fru Heiberg ledsaget af sine Døtre i April 1874 til Italien og vendte først hjem i Slutningen af Maj 1875, da den gamle Teaterbygning var nedrevet. Sml. *Krieger* II, 154—256. Det nævrende Teater blev nabnet ¹¹/₁₀ 1874.

194, *L. 29-30*. *Kultusministeriets Skrivelse* findes i Fru Heib. Ark., hvor dog Overskrift og Dato er afklippet. Af Det kgl. Teaters Kopibog 1874, Nr. 218 ses, at Datoen var ¹¹/₁₀ 1874.

195, *L. 1*. *blev jeg dog fast i min Beslutning* : Sml. III, 194, 25. 26 med tilhørende *Variant*. Fru Heibergs sidste Afakutsvarsegnig, skrevet af Krieger, er dat. Rom ²¹/₁₀ 1875. „Jeg ansaa det ikke mere for forsvarligt at fortsætte den hende betroede Virksomhed". Skrivelsen er trykt i: *Krieger* II, 385 f. — *L. 7*. *efter nogle Aars Fortøb* : Meningen er en Kritik af Teaterchef, Kammerherre Fallesens Repertoirevalg, der i høj Grad var fransk paavirket. Han var Chef 1876—94. — *L. 22*. *Gjensjældets Opførelse* : „Svend Dyrings Hus",

2. Akt, 2. Sc. (Hertz. VI, 47). Herta' Tragedie, som oprindelig var iscenesat af Dr. Ryge (sm. Det kgl. Teaters Program, Febr. 1943), opførtes kun 2 Gange i Fru Heibergs Scenearbejdsperiode. — *L. 32. Slutningsscenen* : 4. Akt, 10. Sc. (Hertz. VI, 171).

196, *L. 25. „Fata Morgana“* : Sm. I, 220, 25 og Note. Fru Heibergs yngre Venner, Peter Hansen og Emil Poulsen, fik Eventyrkomedien frem ²¹, 1896 med August Liebman i Clotaldus Rolle, men Stykket opførtes kun seks Gange. De lange filosofiske Scener trængte paany, og Musikken af Peter Heise (1830-79) kunde ikke redde Forestillingen.

197, *L. 6. et Excerpt* : Det omtalte Excerpt af „Fata Morgana“ findes ikke paa Det kgl. Teater. — *L. 19-35. Af det kgl. Teaters Kopibog 1882 Nr. 155 ses, at Fru Heibergs Skrivelse, som ikke er bevaret, var dateret ²¹, 1892 og Fallesens Svar ²¹, s. A. — L. 28. Vilhelmine (Vilic) Heise, f. Hage (1838-1912), g. 1859 med Komponisten P. Heise.*

198, *L. 8. de lyriske Udbrud i Clotaldus Rolle* : f. Ex. 1. Akt, 1. Sc., 3. Akt, 1.-2. Sc., 4. Akt, 5. Sc. — *L. 29. Mr. Cérenville* : Overlæge ved Hospitalet i Lausanne. Fru Heiberg fortæller om ham i: Krieger II, 161 f.

199, *L. 4. Fru Heiberg opholdt sig i Château d'Oex i August, tog derpaa i Begyndelsen af September til Italien og kom efter kortere Ophold i Bellagio og Firenze til Rom i Begyndelsen af Oktober Maaned. Sm. Krieger II, 173-86. — L. 73. Bjørnson opholdt sig i Italien 1873-75 med sin Hustru Karoline f. Reimers (1835-1934) og deres Børn. Sm. Krieger II, 180-239. — L. 30. Fru Heiberg rejste til Salerno i Slutningen af Februar 1875 og en Maaned senere til Sorrento.*

200, *L. 6-II. Det var Bjørnsons ændrede Opfattelse af religiøse Spørgsmaal, som afbrød hans Forhold til Fru Heiberg. — L. 24. Mit landlige Hus ved Sandes var ... solgt* : I Sept. 1874 under Fru Heibergs Ophold i Udlandet solgtes hendes Villa i Rosenvænget med Krieger som Kommissionær til Fabrikejer Benny M. Goldschmidt. Sm. Krieger II, 176-79. I Efteraaret 1875 flyttede Fru Heiberg ind i det da nybyggede Hus i Gothersgade Nr. 163, hvor hun boede til sin Død. Meldahl havde skaffet hende Lejligheden og indrettet den, som hun ønskede. Sm. Helga Steinaun: Meldahl og hans Venner IV (1930), 123 ff. — *L. 31. de tre Helse* : Generalmajor Olaf Rye (1791-1849) faldt ved Fredericia ²¹; Generalmajor F. A. Schleppegrell (1792-1850) faldt ved Isted ²¹; Oberst H. Helgesen (1793-1858) forsvarede i 1850 med stor Dygtighed Fæstningen Frederiksstad. — *L. 39. Eden til den franske Kriger* : Marskal Bernadotte (1763-1844), Prins af Pontecorvo, blev 1810 Tronfølger og 1818 Sverige-Norges Konge under Navn af Karl XIV Johan.

201, *L. 11. jeg havde anden Gang besøgt Norge* : I 1866 gæstede Fru Heiberg Christiania, 37 Aar efter sit Gæstespil deroppe i 1829. Sm. Krieger II, 39-57 og Et Liv, I, 90 ff. og Note. — *L. 13. gamle Venner* : I sine Breve til Krieger (II, 40 ff.) nævner Fru Heiberg de fremtrædende norske Personlig-

beder, som under hendes Ophold viste hende Venlighed. Blandt hendes nye Venner var Stortingssamfund, Skibetønder Morten Smith-Petersen, der oplæste Bogen „Fruen“ efter hende. Sm.: Digt, da Skibet løb af Stæbeten i Grønstad ¹⁶; 1871 (T.Mus.). — *L. 22. en Sereade* : Bjørnsens Digt: „De norske Studenter til Fru Louise Heiberg“ (se Bjørnsen. Samlede digterverker. VIII (1920), 292—293). — *L. 27.* I 1877 var Fru Heiberg paa Myrer ved Grøisen i Norge; i 1878, 1879 og 1881 paa Ladegaardsøen ved Bygdø i Christianiafjorden, hvor hun boede i Kong Oscar IIs Villa „Victoria“; i 1880 ved Sandefjord Død; i 1883 i Laurvig; i 1885 og 1889 paa Høne i Christianiafjorden; i 1888 paa Modum og Gausdal. Sm. Krieger II. — *L. 30. et Besøg af Kong Oscar den Anden* : Kong Oscars (1829—1907) og Kronprins Gustafs Besøg hos Fru Heiberg paa Ladegaardsøen ved Bygdøen (And. Sted ²¹), 1878; sm. Norsk Morgenbl. ²¹; s. A.; Krieger II, 310. — *L. 31. Gulmedaillen* : Litteris et artibus.

202. *Bogen om Heibergs Forældre* : Sm. III, 133, 26 og Note. Om Fru Heibergs Tanker under Udarbejdelsen sm. Krieger II, 350—47.

203. *L. 8. Adam G. Ø. Hauch* (1836—1914), Carsten Hauchs Sø, var til 1890 Lærer af en Latinskole i Kbh. og blev 1892 Overlærer, senere Rektor ved Roskilde Katedralskole. Sm. Indledning (IV, 34—38). — *L. 21. Et Par af mine fjærrøstede Pøner* : Krieger og Martensen. — *L. 39. alle Bladets Anmeldelser* : De væsentligste Anmeldelser, som fremkom, var (den yngre) Professor J. L. Heibergs (1854—1928) Artikel i Litterat.tidskr. (1883), 28—52; Edv. Brandes i Morgenbl. ²²; 1883 samt Otto Borchsenius i Ude og Hjemme ²³; 1882. Bogen bidrog ogsaa til at fremme Udgivelsen af Breve fra og til P. A. Heiberg i Birket Smith: Til Belysning af litt. Personer og Forhold (1884). 1891 udkom H. Schwansenlilgøts Doktordisputat om P. A. Heiberg.

204. *L. 25. et Udvælg* : I 1883 udkom P. A. Heiberg: Udvælgte Skrifter. Udg. af O. Borchsenius og Fr. Winkel Horn.

205. *L. 2-f. Citater* er fra Grundtvigs Salme (Salmer og aandelige Sange IV (1875), 399).

206. *L. 1. Mynsters Ord* : Fri gengivelse af Mynsters Udtalelse: „Det er et Jæg-veed-til-hvad, som gyder nogle Draaber Malurt i ethvert Glødens-Bæger; det er en Længsel, som alle dette Livs Gøder ikke kunne tilfredsstillte.“ Sm. Mynster: Meddelelser om mit Levnet (1854), 189. — *L. 37. sex ... Kunstnere* : Kammerangerne Peter Schram og N. J. Simonsen, de kgl. Skuespillere Th. Liebe, Chr. Førsler og Emil Poulsen samt Regissør A. Freadstrup. Adressen oplæstes af Førslev; den findes nu i Fru Heib. Ark. Strykket var tegnet af Pietro Krohn.

207. *L. 32. en Deputation* : Studenteforeningens Adresse findes i Fru Heib. Ark. og er underskrevet af H. C. A. Lund, H. O. G. Ellinger, Chr. Førslev, H. L. Møller, Carl Meyer. Lund oplæste Adressen. Sm. Carl Dumreicher: Studenteforeningens Historie III (1941), 64 ff. — *L. 35. 40 Aar siden* : Sm. I, 278 L.

208. *L. 26. Cabinessecretairen* : Topografen J. P. Trap (1810—85) var

fra 1857 Kabinetsekretær, først hos Frederik VII, derefter hos Christian IX. Fru Heiberg var den første Skuespillerinde, der modtog Fortjenstmedaljen i Guld. Omfængningslægens Skrivelse af 2/10 1862 findes i Fru Heib. Ark.

209, *L. 2. han var mærket* : Martensens Heibred havde fra Sommeren 1834 været skrebeligt; han begærede sin Afsked; den blev ham tilstået fra 2/10 1835, men han døde 2/10.

210, *L. 3. hans Levnet* : Martensens Af mit Levnet II—III udkom 1833. — *L. 6. Lad det da storme* : Fru Heiberg tænker formentlig her paa den Storm, som hun anede, hendes Livsindringer vilde fremkalde. — *L. 9. Sprog- sagens Ordning* : Sml. Martensens Af mit Levnet, II (1834), 153—167. — *L. 12. En Støtte i Pressen* : Den heftigste Modstand blev leveret af W. Hjort; Biskop Martensen og de danske Sprogskripter i Slesvig (1833). Han mente deri, at Martensen havde gjort Danmark en daarlig Tjeneste ved at give dets Fjender Vaaben i Hænde. Om den Opsigt, hans Opfattelse vakte sml. Holger Hjalholt: „Martensen og sprogskripterne“ i: Hist. Tidskr. 9. R. VI (1929), 364—413. — *L. 28. hans kraftige Sjæl slap Legemer* : Biskop Mar- tensen døde 2/10 1834 og blev begravet fra Fru Kirke 2/10; Fru Heibergs Citat er en fr Gengivelse af flg. Linjer fra Chr. Richardts Sørgedigt: „Nu drøg et Forhæng sig tilside“:

„Da han sit Øje lukked fromt,
da blev et Dømmersæde tomt“.

Richardt, Saml. Digte, II (1895), 361).

„Den Ven, hvis Bortgang Fru Heiberg følte dybest, var min Fader. „Jeg savner ham meget“, hedder det i et Brev. „og flere Gange i denne Tid har der været Tanker, jeg gjerne vilde have Svar paa“;“ sml. Josephs Martensens i: Studenterhjemmets Julebøg (1912), 81.

Fru Heiberg, som fødtes 22. Nov. 1812 i Kbh., døde i sit Hjem i Gothers- gade den 21. Dec. 1896 (Dødsårsagen var iflg. Begravelsesvæsenets Protokol: enoflitis cerebri). Begravelsen fandt Sted fra Vor Frue Kirke den 27. Dec. J. P. E. Hartmann prædicatede paa Ordet, og Talerne, der udkom i Trykken, holdtes af Støtspriest A. S. Poulsen og Biskop B. J. Fog. Fru Heiberg jord- fæstede i Fru Gyldenborgs og J. L. Heibergs Grav paa Holmens Kirkegaard. Graven er bevaret og vedligeholdes, men foreløbig kun til 1967.

Det kgl. Teater, som havde aflyst sin Forestilling paa Dødsdagen, mindedes 4. Januar 1891 Fru Heiberg med Opførelsen af „Syvoverdag“, hvortil Carl Ploug havde skrevet en Prolog og Epilog, som Phantassus, Fru Betty Hennings, fremsagde.